

אוניברסיטת תל-אביב
הפקולטה למדעי הרוח ע"ש לסטר וסאלי אנטין

מרכז הארגונים של יהודים יוצאי ארצות ערב
והאסלאם

ערב עיון:

:1956

נקודות מפנה בחייהן של הקהילות היהודיות
בישראל ובזירות הבינלאומיות והאזורית

13.12.2016

MINUTES BY:

הפרוטוקול נרשם ע"י:

סטנוגרמה
TENOGRAM
בע"מ

4 Bloch St., Tel-Aviv 64161 רחוב בלוך 4, תל-אביב

Tel. 03-5242404 ,03-5221022 טל.

Fax. 03-5231616 פקס.

office@stenograma.com

* Court Reporters	* רישום פרוטוקולים בבימ"ש
Minutes of arbitrations & meetings	בבוררות ובישיבות
* Transcribing of recorded cassettes	* תמלול קלטות
* Videographing of depositions & meetings	* צילום וידאו של עדויות וישיבות
* Video conference	* וידאו קונפרנס
* Translation – Legal + General	* תרגום משפטי וכללי
* Conference services: - Public address	* שרותים לוועידות וכנסים: - הגברת קול
- Video on large screen	- וידאו על מסך גדול

מושב ראשון

ד"ר אסתר ובמן, יו"ר: ערב טוב וברכים הבאים, תודה על המאמץ לבוא במזג אוויר כזה. אני שמחה לפתוח את הערב הזה שהוא הראשון מסוגו בחסות התוכנית לחקר יהדות ארצות ערב ובשיתוף פעולה עם מרכז הארגונים של יוצאי ארצות ערב ואיראן. ע"פ התוכנית היתה אמורה לשבת על הבמה עכשיו השרה הגבי גילה גמליאל אבל אתמול היא התנצלה שאין היא יכולה להגיע, אז אתכם הסליחה. בכל מקרה בה בעת התבשרנו על מיזם חדש להנצחת תולדות יהודי ערב ואיראן, שהיא עומדת מאחוריו ומתכוונת לקדם. אז שאי ברכה, גילה. אני רוצה להזמין עכשיו לדברי פתיחה את פרופ' עוזי רבי, ראש מרכז דיין והרוח החיה מאחורי הקמתה של התוכנית הזאת. לפני כן רק הרשו לי להודות לכל מי שסייע בארגון הערב הזה, לגבי לבנה זמיר, גבי מרים גז אביגל והשירות הדיר של צוות מרכז דיין, אפרת שולמן ארד, דנה עברונה, הלנה פרימסוב וכמובן בן מנדלס. בבקשה, עוזי.

פרופ' עוזי רבי: תודה רבה ד"ר ובמן ותודה רבה לכל מי שבאמת הטריח את עצמו והגיע לכאן היום. אנחנו באמת מתרגשים לעמוד כאן היום ולפתוח, ולחלוק את התוכנית שלנו לחקר יהדות ארצות ערב במרכז דיין, שעבדנו עליה לא מעט זמן ושדרכה אנחנו בעצם רוצים להביא סיפור שהוא מאוד חשוב לנרטיב הישראלי, להיסטוריה הישראלית, לזיכרון הישראלי, והדבר שאנחנו באמת מנסים כאן לעשות, דרך התוכנית הזו, ואני אומר את זה בצניעות, זו הפעם הראשונה, אני לא הרוח החיה, היא יושבת כאן, היא מנהלת את זה, ד"ר אסתי ובמן, אני בסה"כ הדלקתי את המנוע או הסטרטר ואסתי היא כמובן מי שמובילה את המרכבה הזו. אנחנו מובילים את זה, אני מקווה ומאמין, ביד אמונה, משום שאסתי היא חוקרת

ידועת שם בתחום הזה ולד"ר ובמן יש הרבה מאוד פרסומים בנושא הזה אבל הדבר שחשבנו עליו זה איך ליצור תוכנית שלא תהיה סוג של משהו שהוא redundant, משהו שכבר ראינו פה ושם ועוד איזשהו סיפור על יהדות ערב, עם כל כמה שזה חשוב. איך אנחנו באקדמיה מייצרים במסגרת מרכז דיין תוכנית שתביא את זה באמת ללב השיח. לכן את התוכנית שלנו בנינו על שלושה עמודי תווך שאני אציג אותם. כמובן שהעיקרון הבסיסי הוא שהיום אנחנו נמצאים במדינת ישראל בקומפוזיציה סוציו-דמוגרפית שלפיה כמחצית האנשים שחיים במדינה, כך או אחרת הם בנים למשפחות שהיגרו או גורשו מארצות ערב השונות או ארצות מזרח תיכוניות מאז 1948. ברור שמאות אלפי משפחות שבאו משם במקור, חיות גם מחוץ לישראל. בצפון אמריקה, בדרום אמריקה, בבריטניה, באירופה ובמקומות אחרים. אנחנו באמת נזעקנו לנושא הזה כי יש לנו תחושה שאנחנו נמצאים באזור דמדומים משום שאנחנו לא סומכים על הזיכרון האנושי כי אנחנו מכירים אותו, יש לנו אותו, קצר מאוד במונחים מסוימים, חשבנו שיש כאן באמת סכנה מוחשית לכך שהמורשת, הזיכרון של יהדות למזרח, עלול ליפול בין הכיסאות אם לא ייעשה מאמץ אינטלקטואלי, מחקרי, אקדמי, ואופרטיבי שאיתו אפשר יהיה להציב את הדברים הללו בתודעה, הייתי אומר אפילו לשמר או להגן על הזיכרון ועל המורשת של הקהילות האלה שאנחנו באמת קוראים להם בשם כולל "יהדות המזרח" או "קהילות המזרח". כמובן שהחשיבות מבחינתנו כמי שצופים קדימה הם הדורות הבאים, מי יישא את הלפיד. ואין לנו ספק שאם לא תהיה בנמצא תוכנית שתפתח עתודה מחקרית בנושא, שתבנה בעצם

את הנרטיב ביד מאוד מאוד מקצועית, יהיה לנו קשה מאוד להשלים את המלאכה הזאת ולכן אנחנו חשים בסופו של דבר את כובד המטלה, אנחנו מבינים עד כמה כבדה המשימה, אנחנו באמת עושים את הדברים היום אחרי שנתיים ושלוש של קשר עם יהדות התפוצות, עם כל מי שיכולנו לחשוב עליו כמי שיכול להיות שותף למיזם הזה וכמובן שאני אמצא אצת הדרך גם במושב הבא להודות למי שבעצם תרמו ותורמים למיזם הזה. אבל אני, בהקשר הזה, רוצה להציג את שלושת מרכיבי התוכנית כמו שאמרת. יש לנו כאן באמת תוכנית שעומדת על שלוש רגליים: הרגל הראשונה זה מה שאנחנו קוראים לו "חדר הקריאה לחקר היהודים לארצות ערב", הוא נמצא בקומה הרביעית בספריית מרכז דיין. המנהלת של הספרייה, גבי מריון גליקסברג והצוות המקצועי והמיומן שלה, באמת עובדים לילות כימים במטרה להנגיש שפע של חומרים, גם ארכיונים אקדמיים וגם אחרים, לכל המעוניין או המעוניינת בחשיפה לחומר הזה כדי לבצע מחקרים בכל מני רמות, גם של תלמידי מחקר וגם ברמה של BA. אנחנו הצלחנו, ובעמל רב, להשיג חומרים, ועל כך תודתנו, ממרכז מורשת יהדות בבל באור יהודה, הרבה מאוד מסמכים מארכיון המדינה הבריטי, שהיו לנו כבר לפני כן ואחרים, אנחנו במאמץ איסוף של מקורות ראשוניים ומשניים ולדברים האלה, לא צריך לציין, יש חשיבות עצומה בכל מה שקשור לשולחן המקר של חוקרים בכל הרמות, כאן בארץ ובעולם. זה מרכיב אחד והוא נמצא בספרייה שלנו, יש חדר מיוחד, אתם מוזמנים להגיע לשם ולהיחשף לקורפוס של מקורות בתחום הזה. כל מה שרק אפשר לחשוב, אנחנו נמצאים במאמץ איסופי ואין צל של ספק שמה שאנחנו נבנה

כאן זה באמת, הייתי קורא לזה אחד הקורפוסים היותר נגישים והיותר ידידותיים לכל מי שחוקר או חוקרת בנושא הזה.

מרכיב נוסף ש במציאות אקדמית בלעדיו לא ניתן להתקיים, זו היחידה האקדמית, שבאמת תעבוד כאן בצורה מסודרת עם ניתוח מאוד אינטליגנטי ומאוד ידעני, על מה שאפשר לקרוא לו חקר יהדות ארצות ערב. את מי שעומדת בראש היחידה האקדמית כבר הצגתי, ד"ר אסתר ובמן, והמטלה שמוטלת על כתפיה היא כפולה, קשה, מורכבת מאוד, איך להעמיד ביד אמונה את המחקר בנושא של יהדות ארצות ערב. זאת אומרת לאן אנחנו מתעלים את עצמנו מבחינה מחקרית ואיך אנחנו מקדמים את הנושא. למותר לציין שמעבר לעניין התמאטי של איך באמת חוקרים את הנושא אקדמית, מה שעומד לנגד עינינו ביחידה האקדמית זה איך להביא את הדור הצעיר לטובת העניין הזה. עתודה מחקרית, מלגות לסטודנטים שיחקרו את הנושא הזה, להגיע למצב שיש לנו דוקטורנטים שמתמחים בנושא הזה, להגיע למצב שבחוג להיסטוריה של המזרח התיכון, ואני רוצה לומר פה משהו, כל הנושא הזה גם נפל מבחינה אקדמית בין הכיסאות כי מזרח תיכון טען שזה שייך לעם ישראל ועם ישראל טען שזה שייך למזרח תיכון. אנחנו כבר לא עוסקים עכשיו בשאלות של שייכות, אנחנו לוקחים את זה על עצמנו ואנחנו באמת נניף כאן את הדגל המחקרי וכמובן ההוראתי, כי אנחנו נרצה ללמד במסגרת האקדמיה באופן מקצועי את מה שאנחנו קוראים לו מורשת והיסטוריה של יהדות ארצות ערב והמזרח התיכון, כך שייבנה דור של חוקרים בפוטנציה, שיהפכו להיות מומחים בנושא ויעזרו להציב את העניין הזה במרכז האג'נדה

הקוריקולרית, גם ברמות ביה"ס היסודי והתיכון וגם ברמת האקדמיה.

והדבר האחרון שהוא באמת מרכיב שלישי של התוכנית הזאת הוא, שוב, איסוף, אבל הייתי קורא לזה איסוף של עדויות ושל פרטים שאנחנו נרחיב עליהם במושב הבא ונסביר בסופו של דבר מה חשיבותו של העניין הזה, שהוא גם לאומי וגם בינלאומי. אנחנו נמצאים באזור דמדומים. מה שאנחנו יכולים וצריכים לקלוט עכשיו ממי שיכול לתת לנו זרקור לעבר שלו או שלה, אנשים שהתנתקו בכפייה מארצם, ממולדתם, אנחנו ננסה לבנות איתם מאגר שלם של עדויות שאנחנו נקליט אותן, נעבד אותן ונהפוך אותן יחד עם המוצגים הארכיוניים שיש לנו, שוב, להעשיר את הקורפוס של המקורות. אין לי ספק שהדבר הזה, אם יעשה בצורה נכונה, יהפוך עצמו מקור חשוב מאוד בקורפוס הביבליוגרפי של כל מחקר בנושא הזה. ואני באמת מקווה שכל הדברים האלה יגשימו את עצמם. יש לי כל כך הרבה תודות להגיד אבל שמרנו אותן לפאנל הבא ואנחנו נגיד אותן, לא נוותר ולא נשכח אף אחד כי הרבה אנשים עמלו על הדבר הזה. זה היה דבר שהלך נגד כל הסיכויים, אני יכול לומר לכם. הרבה ידידים יעצו לי בסופו של דבר לא להיכנס למנהרה הזאת כי ניסו כבר כמה עשרות שנים לעשות זאת ללא הצלחה. אני מאמין שיחד עם ידידינו בארץ ובעולם, עם גב כלכלי חזק ועם הרבה רצון והתלהבות של צוות צעיר שיש במרכז דיין, ושל הצוות הבוגר והמנוסה, אנחנו נצליח להביא את הדברים הללו למקום נשאף, ועל כן באמת יישר כוח לכל העוסקים במלאכה. אנחנו כמובן נרצה לראות אתכם בקשר איתנו כי הקשר שלנו עם הקהילה מאוד חשוב בהקשר הזה, זה משהו

שהוא חוצה גבולות אקדמיה ויש לנו הזדמנות באמת
להתחבר דרך הדברים הללו כדי לחזק את המגמה שאנחנו
מבקשים לחזק אותה. אז תודה רבה לכם ואני מקווה שיהיה
לנו ערב מעניין.

ד"ר אסתר ובמן: תודה רבה, עוזי. לפני שאני מעבירה את רשות הדיבור
לדובר הראשון שלנו, אני רוצה להגיד כמה מילים על הנושא
שבחרנו לערב הזה. בחרנו בשנת 56' כי האסוציאציה
הראשונה שלנו היתה 60 שנה למלחמת סיני או לתוקפנות
המשולשת בשיח המצרי, והשלכותיה על הקהילה היהודית
במצרים. אבל אז הסתבר ששנת 56' היתה ציון דרך משמעותי
גם לגבי יהודים שחיו במדינות צפון אפריקאיות, בעיקר
טוניסיה ומרוקו, שקיבלו את עצמאותן באותה שנה.
הופתעתי לגלות שבכתבות ובמאמרים לציון 60 שנה למלחמת
סיני, לא היה אפילו אזכור אחד להשלכות שהיו למלחמה
הזאת על היהודים במצרים, כאילו מה שעלה בגורלם היה
תופעה מנותקת ונטולת הקשר. אמנם בכנסת ערכו אירוע
בנושא, סיפרה לי הגב' לבנה זמיר, בשבוע שעבר, ומספר
דוברים עולי מצרים אפילו הציגו את סיפור עלייתם
בעקבותיה, אבל בדרך כלל הסיפור היהודי מסופר במנותק מן
המעגלים הרחבים יותר. את החסר הזה אנחנו מבקשים
למלא, ולו במעט, הערב.

אחרי מלחמת העולם השנייה החלה נסיגתן של המעצמות
האימפריאליות הגדולות מאזורי השליטה הקולוניאליים
שלהן. תהליך הדה-קולוניזציה הזה הגיע לשיא בשנת 1956
כשצרפת שחררה שתי קולוניות שהיו תחתיה שנים רבות
ומצרים הלאימה את תעלת סואץ כדי לעקור את שאריות
האחיזה הבריטית בה. במובנים מסוימים היתה יוזמת

המלחמה הבריטית והצרפתית שירת הברבור של
הקולוניאליזם הבריטי במזרח התיכון. ואיך זה קשור
ליהודים? קשר ישיר. על רקע הסכסוך עם ישראל הזהירו
מנהיגים ערבים כבר בשנות הארבעים כי המשך הסכסוך
בפלסטין עלול להוביל לפגיעה בקהילות היהודיות
במדינותיהם. אבל ב-56' נתלכדו מספר קצוות. במצרים הפכו
היהודים יעד לרדיפה ולגירוש, כפי שבוודאי נשמע, וכאן
המילה "גירוש" אכן מתאימה, ואילו במרוקו ובתוניסיה חשו
היהודים כי הסתלקות הכוח הקולוניאלי ועלייתם של
הכוחות הלאומיים עשויים לאיים על קיומם. ואכן החלו
לצוף רגשות אנטישמיים שערערו את ביטחונם ורבים בחרו
לעזוב מרצונם לפני הידרדרות ממשית.
ומה לגבי ישראל? האם היא לקחה בחשבון בשיקוליה
שיציאה למלחמה עלולה להשפיע על יהודי מצרים? האם היא
היתה ערוכה לקליטתם? על רקע השאלות האלה, ביקשנו
להסתכל על אירועי 56' מזוויות שונות ולקשור את שעלה
בגורלם של היהודים, אבל את כל זה אני משאירה לדוברים.
אני רק אוסיף שכל השאלות האלה עולות גם בקטעי
הראיונות שנביא בפניכם במושב השני, בסרטון שקראנו לו
"1956 מזווית אישית".
הדובר הראשון הוא פרופ' שמעון שמיר, שאני מניחה שאין
צורך להציג אותו בפני הקהל הזה. ובכל זאת, פטור בלא
כלום אי אפשר. פרופ' שמיר הוא מן האבות המייסדים של
מרכז דיין והחוג להיסטוריה של המזרח התיכון בתל אביב,
כפי שאתם יודעים. הוא לא נשאר ספון באקדמיה והיה
שגרירה של ישראל במצרים ובירדן. ספרו האחרון, עוסק
בסיפור המרכז האקדמי בקהיר, שבמסגרתו דאג גם לשימור

מורשת יהודי מצרים. תקראו את הספר, הוא כתוב בכל כך הרבה אהבה ואמפתיה למושא מחקרו. נושא הרצאתו: מלחמת '56, ישראל, הנאסריזם והקהילה היהודית. בבקשה.

פרופ' שמעון שמיר:

ישראל, הנאסריזם והקהילה היהודית

פרופ' שמעון שמיר: ערב טוב ותודה, אסתי, על הפתיחה הזו.

בהיסטוריה יש שנים שמציינים אותן כשנים של תפניות. אלה שנים שמתרחשים בהן בדרך כלל אירועים סוערים מאוד והמציאות אחריהן מתפתחת להיות מציאות שונה ממה שהיה קודם. לא שונה לחלוטין אבל שונה במידה רבה. בדברי, כפי שהוטל עלי, אדבר על שנת 1956 כשנה של תפניות. אדבר על תפניות בארבעה תחומים: מצרים, המעצמות, ישראל ויהודי מצרים. ואתחיל בנושא המצרי. 1956, במצרים, היתה השנה של התבססות הנאסריזם. לכאורה זה נראה מוזר, הלא ההפיכה כבר היתה ב-52' וארבע שנים אחר כך מתחילה ההתבססות. אכן, כפי שרבים מכם זוכרים, שנת 52' היתה שנה שבה קבוצה של קצינים חופשיים תפסה את השלטון מבלי שהיתה לה איזושהי דרך מוגדרת. הם ידעו את מי הם רוצים לטהר אבל הם לא הרבה יותר מזה. הם לא היו מוכנים לשלטון. למעשה הם אפילו ביצעו את ההפיכה הרבה לפני המועד שהם הכינו לעצמם. וקיים הסיפור הידוע על הויכוח במועדון הקצינים, שחשף אותם והם ידעו שהם או שהם מבצעים את ההפיכה מיד או שיאסרו את כולם וזה סוף ארגון הקצינים החופשיים, והם ביצעו את ההפיכה, 90 קצינים, לא יותר. לא הספיקו אפילו לארגן את כל החברים שלהם. סדאת עצמו נשאר באל-עריש ואחר כך הוא הלך

לקולנוע וחיכה לראות מה קורה. ובכן, קבוצה של קצינים תחת לחץ עם דחיפה חזקה לתפוס את השלטון ולהרחיק את אלה שהם ראו כאחראים לאסונם, תופסים את השלטון. ומיד, כמובן, הם נכנסים למאבק בכוחות הקיימים. קודם מסלקים את המלך, אחר כך מבטלים את המלוכה, אחר כך משנים את החוקה, אחר כך מסלקים את המפלגות. ובסוף, הכוח היחיד שנשאר, האחים המוסלמים, אותם מחסלים ב-54'. ואז, ב-54', האופק נקי. עכשיו יכולים לעשות בשלטון מה שהם רוצים. עולה השאלה, לאן? תפסו את השלטון, בשביל מה? מה הולכים לבצע? למזלו של נאסר עמד אז לצדו מחמד חסנין הייקל, שלקח על עצמו את המשימה הזאת, והוא כתב בשם נאסר את "הפילוסופיה של המהפכה". פילוסופיה הרבה אין שם, בקושי יש שם אידיאולוגיה, אבל נאסריזם אין שם עדיין. מה שיש שם, יש שם תורת מעגלים, אפריקה או אסלאם, ערבים, הכל פחות או יותר באותו מישור, וכיסופים לשני דברים: לפינוי, לשחרור, סילוקם של הבריטים, ולהגיע לעוצמה, לעשות את מצרים חזקה כפי שהיא מייחלת וכפי שהיתה פעם. אתם מכירים אולי דמות פוליטית בשנים האחרונות הצליח להגיע להישג גדול בארה"ב בזכות החזון של לעשות את ארה"ב גדולה שוב. זה מה שהיה ב"פילוסופיה של המהפכה". לא היה יותר.

מה שדחף את התנועה הזאת של הקצינים החופשיים, לא יודע אם אפשר עוד לקרוא לה תנועה, מה שנתן את הדחיפה היה אירוע פתאומי. הבריטים והמערב כולו מאחוריהם, החליטו לכוון ברית מקומית שתשרת אותם. קראו לה "ברית בגדד". המרכז של הברית הזאת, נורי סעיד ועראק. זה היה דבר בלתי נסבל בשביל המצרים ובשביל הקצינים שתפסו את

השלטון, שדיברו על עוצמה. מרכז הכובד עומד על עיראק ומתפתח מארג גדול. האם סוריה תצטרף לעיראק או למצרים? האם ירדן תצטרף לעיראק או למצרים? ונאסר נכנס למאבק הזה בכל כוחו. וכדי לתת את ההצדקה למאבק שלו, את האידיאולוגיה שלא היתה כל הזמן, הוא פיתח את האידיאולוגיה של "אל עורובה", אנחנו הערבים, אנחנו, מצרים, מוליכים את התנועה הערבית ואת המאבק הגדול נגד האימפריאליזם.

ב-55', כאשר המאבק הזה התנהל, עוד בעולם הערבי היו עוד קצת ספקות לגבי המסר הזה שהגיע מן הקצינים של נאסר. אבל ההתקבלות המלאה של המסר הזה, שיש כאן מאבק גדול לתחיית הערביות ולמאבק באימפריאליזם, זה הופיע רק ב-56'.

ב-1956, אחרי שהאמריקאים ביטלו את התמיכה שלהם בבניית הסכר הגבוה, אחרי שנאסר, ב-26 ביולי יצא בנאום חוצב להבות שהאזינו לו בכל העולם הערבי, שבו הטיח עלבונות וזעם נגד האמריקאים ונגד האימפריאליזם בכלל, הוא הלאים את תעלת סואץ. זה היה אקט דרמטי כשבאקט הזה התחיל בעצם הנאסריזם המבוסס. כי המעצמות, בריטניה וצרפת, ועוד נדבר עליהן, החליטו למנוע זאת בכוח והן פלשו, כפי שאתם יודעים, וישראל היתה מעורבת וגם לכך אני אגיע בהמשך. והתמונה הזאת של נאסר והמחנה שלו עומדים באומץ מול המעצמות האימפריאליסטיות ולא רק שעומדים ולא נשברים אלא בסופו של דבר גם יוצאים מנצחים מהמאבק הזה, מכאן ואילך יתבסס הנאסריזם. וכאן התחילה האופנסיבה הגדולה, המתקפה הגדולה, על הכוחות האחרים בעולם הערבי. מסעות של חתרנות תחת המשטרים

הקיימים, מכונת תעמולה אדירה של סאות' אל ערובה ושל מכשירי תעמולה אחרים. התחילו איחודים. האיחוד עם סוריה, '58, הפדרציה המשולשת, כל העולם הערבי היה כסערה. לכן יכולים לומר שמ-56 ואילך נאסר, עם תנועת הנאסריזם שלו, הכתיבו את סדר היום לעולם הערבי. זו היתה התמורה הגדולה, התפנית הגדולה, שחלה ב-56 במצרים ובעולם הערבי כולו.

התפנית השנייה, בריטניה וצרפת. כידוע, בריטניה וצרפת היו המנצחות במלחמת העולם הראשונה בחיסול האימפריה העת'מנית, בהשתלטות על האזור הזה. ומלבד כמה סייגים שקבעו 14 הנקודות של ווילסון, הפרוגרסיביות יותר, שמנעו סיפוח של כל האזור, הן למעשה, שתי המעצמות האלה, עשו בארצות שהן כבשו כאוות נפשן כשהמטרה היא לשרת את האינטרסים האימפריאליים שלהן. מה שהבריטים רצו זה פס אדום מהמפרץ הערבי, אחר כך דרך בסרה ועיראק, דרך הסהר הפורה, אל ארץ ישראל ולחוף הים התיכון. החיבור בין שני הימים האלה, זו היתה תפיסה אסטרטגית מרכזית מאוד אצל הבריטים. וכמובן, תעלת סואץ. התפיסה היתה שתעלת סואץ היא חיונית לאינטרסים האימפריאליים של בריטניה.

צרפת, אותו דבר. היא, ע"פ חוזה סייקס-פיקו, קיבלה את החלק הצפוני יותר והיא יצרה את מדינת לבנון בגבולות יותר רחבים לפי האינטרסים הצרפתיים בלבנט וכן הלאה, וכך הם כוננו את מערך המדינות במזרח התיכון. אגב, זה לא סייקס-פיקו, כפי שהרבה אנשים בטעות. סייקס-פיקו רק קבע את החלוקה בין שתי המעצמות. המדינות הללו עצמן, עם המנדטים שלהן, נקבעו בחוזה סן רמו כמה שנים לאחר מכן.

ובכן, שתיהן נמצאות בשליטה עד אחרי מלחמת העולם השנייה. הצרפתים נדחקים החוצה מהאזור והבריטים מבינים שהם אינם יכולים להמשיך בשליטה ישירה והם צריכים למצוא דרך יותר מתוחכמת. ואז התפתחה אותה המדיניות הבריטית החדשה שאמרה – אנחנו לא צריכים להיות בכל מקום אבל אנחנו צריכים לגונן על האינטרסים החיוניים שלנו, וכמובן תעלת סואץ היתה אינטרס כזה. כאשר נאסר הלאים את התעלה, שתי המעצמות האלה, בריטניה וצרפת, היו בטוחות שנעשה כאן מעשה לא ייעשה, משהו שנוגד את החוקים השליטים באזור הזה תחת ההגמוניה שלהן. הן עשו יד אחת עם ישראל, הסיפור ידוע, ונתנו, כעילה לפלישה שלהן, טיעון מאוד מאוד פתטי: ישראל צריכה להתחיל במלחמה, להיכנס לסיני, ואז שתי המעצמות הנאורות האלה, על מנת להציל את מצרים, הן ייכנסו על מנת להפריד בין הכוחות, למנוע את השתלטותה של ישראל ובצורה הזאת בעצם להגיע למטרה שלהן שהיתה, למרות שלא אמרו זאת במפורש, גם להפיל את נאסר. המבצע הזה, כמו שאתם יודעים, נכשל כישלון מר. לא רק התירוץ היה פתטי אלא גם הביצוע של הכוחות הבריטיים והצרפתיים היה פתטי. מעבר לפורט סעיד הם לא הצליחו להתקדם הרבה. וכשהגיעה ההתערבות האמריקאית במבצע הזה, שתי המעצמות האלה החליטו לסגת וכאן מתחילה התפנית. שתי המעצמות האימפריאליות האלה, ב-56', סיימו את תפקידן כמעצמות אימפריאליות הגמוניות באזור שלנו. למעשה הן סיימו את תפקידן קודם רק שהן לא הבינו זאת וכל ההיגיון של המלחמה שלהן היה שהן עדיין מעצמות אימפריאליות באזור. אבל התפקיד שלהן כאן נגמר. במקום

שהאזור יהיה אחוזות אימפריאליות של בריטניה וצרפת, האזור הפך לזירת התגוששות בין שתי המעצמות: ברית המועצמות וארצות הברית. זו תפנית קיצונית לגבי המצב באזור. תפנית שמיד היו לה ביטויים מאוד ברורים. המצרים, התנועה הנאסרית, פנתה לעבר ברית המועצות מתוך איזושהי תפיסה שאימפריאליזם זה תמיד אימפריאליזם מערבי. אחרים נשארו נאמנים יותר למערב. נוצרו באזור שלנו שני גושים אחרי 56'. הגוש של המדינות הפרוגרסיביות, כפי שקראו להן, שהלכו בדרך הנאסרית: מצרים, סוריה, עיראק, אלג'יריה, תימן הרפובליקאית, ומולן המדינות האסלאמיות השמרניות, הפרו-אמריקאיות: ערב הסעודית, מרוקו, ירדן, האמירויות ועוד. נוצרה כאן מציאות חדשה לגמרי. שנת 1956 שינתה את האזור. האמריקאים הטילו על האזור את דוקטרינת אייזנהאואר, שבאה לכלל ביטוי מיד ב-58' בפלישה של האמריקאים ללבנון ובפלישה של הבריטים לירדן. הדוקטרינה הזאת לא נחלה הצלחות רבות אבל זו היתה המציאות שנוצרה ב-56', מאבק בין שתי המעצמות עד כדי כך שאנשים במדעי המדינה באותה תקופה התייחסו לכל מה שקורה ולארצות ערב במינוח sub-system. זאת אומרת הסיסטמה של האזור היא בריטניה וצרפת. התת-מערכת היא זו של המדינות המקומיות, שהתנהגותן מקבלת את הגיונה מהבנת המלחמה הקרה בין שתי המעצמות. ובכן, זו היתה התפנית במישור של המעצמות. הנושא השלישי, ישראל. מוטי גולני עוד ודאי ירחיב הרבה על זה, אבל אני רק רוצה להדגיש את הנקודה של התפנית. נתחיל מ-48'. ישראל יוצאת בניצחון גדול, היא מחזיקה שטחים גדולים יותר, ובישראל מתחילה לקנן הדאגה שמא

הדבר הבא העומד לקרות זה הערבים שייכנסו לסיבוב השני על מנת למחוק את זכר המפלה שלהם ולהשיב שטחים כבושים בתפיסה כזאת או אחרת. זו היתה דאגה עמוקה מאוד שאם אתם קוראים ביומני בן גוריון, יומנים של אנשי הצמרת הביטחוניית והמדינית שלנו, היא תפסה מקום חשוב מאוד בחשיבה. הערבים מתכוננים לסיבוב השני ואנחנו צריכים להיערך לקראת זה. המציאות, כפי שאנחנו יודעים, היתה מאוד מאוד שונה. מדינות ערב אחרי 48' היו עסוקות בעניינים הפנימיים שלהן והיו להן שם בעיות ללא סוף. באשר לישראל, זו היתה דווקא תקופה של ניסיונות לשלום עם ישראל. במשך שנתיים ניהלו נציגי ישראל מו"מ עם המלך עבדאללה, לכונן שלום. לא אי-לוחמה, שלום. וכבר הוכן אפילו מסמך שעבדאללה והנציגים הישראליים קיבלו אותו. היה חוסני זעים, שתפס את השלטון בסוריה והוא פנה לישראלים בהצעת שלום, ביקש להיפגש עם בן-גוריון כדי לכונן את השלום הזה. וגם נאסר, שהיה עסוק עד מעל לראש בבעיות של פינוי הבריטים מאזור התעלה ובבעיות של סודן, יצר קשר עם ישראל דרך השגרירות בפאריז, שם איש הקשר שלו היה עבדול רחמן סאדק, בצד הישראלי היה אז זיאמה דיבון, והשניים יצרו קשר והחלו להחליף אגרות בין נאסר לבין משה שרת, בצד הישראלי. זה לא היה ניסיון מצרי לכונן שלום. לא היה מדובר על שלום אבל היה מדובר על זה שנאסר הבין שהבעיות העיקריות שלו הן פה במצרים ועל כן צריך להרחיק כל סכנה של מעורבות ישראלית או של פגיעה ישראלית. והשיחות האלה התקדמו די יפה עד שדברים השתנו. למעשה שלושה הניסיונות האלה שהזכרתי לא הוליכו לשום דבר. עבדאללה לא הצליח לשכנע את אנשי הממשלה

שלו שהכיוון שהוא הולך בו זה כיוון שמוכנים לתמוך בו
והוא נרצח. חוסני זעים הוחלף, הוא לא הספיק להגיע
לפגישה עם בן-גוריון. בן-גוריון גם לא היה מוכן להיפגש
איתו. והתפיסה הזאת של נאסר, שהם מרוכזים בענייני פנים
ובענייני ערבים, נחלה מכה קשה ע"י שלוש פעולות של
הישראלים. פעולה אחת היתה משלוח הספינה "בת גלים"
כפרובוקציה, שתיכנס לתעלת סואץ בהנחה שהספינה הזאת
תיעצר ויהיה סקנדל בינלאומי וישראל תצליח להדגים למערב
– אי אפשר להשאיר את התעלה בידי נאסר.
מעשה איוולת עוד יותר גדול, לצערנו הרב, היה "הפרשה",
כאשר הצליחו אנשים במערכת הביטחון, עד היום לא ברור
בדיוק מי הם היו, מי היו יותר ומי היו פחות, הצליחו לשכנע
קבוצה של מצרים חדורי להט ציוני ובעלי אמון גדול מאוד
במה שבא מירושלים, והם ביצעו את ההוראות: פצצה בבסיס
האמריקאי, פצצות בבתי קולנוע, כששוב אותו היגיון מוליד
את האנשים שיזמו את זה, בישראל: האמריקאים יראו שיש
פיצוצים במתקנים שלהם, המערב הלא יראה את זה ויבינו ש
אי אפשר לסמוך על נאסר. האיש הזה הוא טרוריסט ולכן
אסור לתת לו להתחזק ואסור לתת לו שליטה בלבדית
במצרים.

הפעולה השלישית היתה פעולת התגמול בעזה ב-55'. זו היתה
פעולת תגמול שצמחה הרי למשהו הרבה יותר גדול ממה
שתוכנן. 26 חיילים מצריים נהרגו בפעולה הזאת והאימפקט
של הפעולה הזאת היה עצום. נאסר הגיע ממש לתפנית
בחשיבתו על ישראל אחרי הפעולה הזאת ואז הוא הקים את
הפדאין. הסיבה והמסובב היא לא בדיוק כמו שהישראלים
זוכרים את זה. קודם היתה פעולת עזה ואחרי זה הוקמו גם

ארגוני הפידאין. ומסמכים שנפלו לידינו ב-56' בעזה, לידי
אודי יערי שפרסם אותם, הראו שההסתננויות שהיו לפני כן
עמדו מול ניסיונות בלימה של השלטונות המצריים שלא רצו
שהחזית הזאת תתלקח כי היו להם בעיות אחרות.
ב-1956 ישראל מנצחת, כמובן, בהשוואה לצרפת ובריטניה,
שנחלו תבוסה, וכתוצאה מהניסיון הזה אני רואה פה כמה
תפניות. קודם כל בצד החיובי, המצב לאורך הגבולות,
ההסתננויות והפיגועים, כמעט שנפסקו לגמרי. היו עשר שנות
שקט אחרי 56' וזאת היתה ודאי תוצאה חשובה. המיצרים
נפתחו לשיט, שזה היה גם הישג חשוב, ובכלל ישראל השיגה
יכולת התרעה מול אלה שבעולם הערבי חשבו שהניצחון ב-
48' היה משהו שתלוי בנסיבות אבל איננו מצדיק לראות את
ישראל ככוח צבאי שמבוסס לגמרי באזור. המחשבה הזאת
השתנתה. התפיסה שהשתלטה היתה שישראל קיימת, ישראל
עובדה קיימת, מה שלא יהיו היחסים איתה.
בצד השלילי, השתתפות ישראל במלחמה הזאת לצד בריטניה
וצרפת ביססה אלמנט חשוב מאוד בנאסריזם, בפן ערביות
בכלל, והוא האמונה שמדינת ישראל נוצרה באזור הזה על
מנת לשרת את המעצמות האימפריאליסטיות. הן טוענות את
זה גם קודם אבל עכשיו הן קיבלו הוכחה. הנה המעצמות
האלה תוקפות את מצרים, תוקפות בעצם את הלאומיות
הערבית, מי מצטרף מיד? ישראל. מי נותן להן את העילה
לפלישה? מדינת ישראל. כאן התבססה יותר מתמיד התזה
הסוחפת את העולם הערבי כולו: ישראל היא יציר
האימפריאליזם, משרתת את האימפריאליזם. ועל כן מה שלא
יהיה, אנחנו נמצאים איתה במלחמה. התזה שעד היום
למעשה נשמעת די הרבה אבל למעשה נבלמה במקצת רק ע"י

סדאת שבא לירושלים תוך התעלמות מכך.
אפשר גם עוד להוסיף שישראל למדה משהו. ישראל למדה את
מגבלות הכוח. בן-גוריון, ברגע של שיכרון, אמר – הנה אנחנו
הנחנו את היסודות לבית השלישי בהיסטוריה שלנו. ותוך
כמה ימים הוא הבין שהוא צריך לסגת והוא נתן את ההוראה
לסגת וישראל הבינה שלא כל דבר היא יכולה לעשות בכוחה.
ובכן, זוהי ישראל שאחרי 1956 ואני חושב שבפירוש מוצדק
לומר שזאת ישראל שונה מישראל שהיתה לפני 56.
והנושא הרביעי, והוא עומד במרכז הפעילות שלנו כיום,
יהודי מצרים. אני קצת מהסס לדבר על יהודי מצרים
כשלבנה זמיר יושבת פה ועל כל מה שאני יכול לומר היא
יכולה להוסיף עוד כהנה וכהנה ואולי פה ושם גם לתקן אותי,
אבל אני אעשה כמיטב יכולתי.
הקהילה של יהודי מצרים, היו לה הרבה דברים משותפים עם
קהילות יהודיות אחרות במזרח אבל היו לה גם קווי ייחוד
שהם מאפיינים את הקהילה הזאת יותר מכל קהילה אחרת.
הייחוד של הקהילה הזאת נבע מהגידול המהיר שלה בסוף
המאה ה-19. בתחילת המאה ה-19 מספר יהודי מצרים היה
5,000 איש. זו היתה קהילה שולית, מאוד מעוטת נוכחות
בחיים של מצרים. אבל מסוף המאה ה-19, אחרי הכיבוש
הבריטי של מצרים, מצרים נעשתה ארץ שמשכה לא רק
יהודים, משכה גם קבוצות אחרות לבוא וליהנות מן
היתרונות המיוחדים שיש לפעילות בתוך מצרים משום
שאחרי הכיבוש הבריטי פחות או יותר המצב התייצב,
השלטונות היו מתונים, פרגמאטיים, ובמצרים פעלו
הקפיטולציות, אנשים שבאו עם דרכונים זרים היו בעלי
זכויות יתר שניתן היה לתת להן ביטוי בחיי הכלכלה ולהרבה

יהודים היו נתינויות זרות או הם השיגו נתינויות זרות אחרי שהם הגיעו למצרים. היה שם בית הדין המעורב, אירופי-מצרי, שבעצם בהגמוניה אירופית נתן יתרון לקהילה האירופית במקום, והמהגרים שהגיעו למצרים, היהודים, נחשבו לאירופאים מבחינה זו. נוצרה הדואליות המפורסמת הזאת של קהילת יהודי מצרים. מצד אחד חארת אל יהוד, סוג א-סמאכ, היהודים האותנטיים, צאצאי הקהילות הקודמות, דוברי עברית, מכירים את התרבות הערבית, ומצד שני אלה שמקרוב באו ובניהם ונכדיהם, דוברי צרפתית, פעילים מבחינה כלכלית ונהנים ממה שהם קראו אז "ארץ גושן". הארץ הזאת נתנה להם את הדברים שהם ציפו והם גם נתנו למצרים – בפיתוח, בבנקאות, בתעשייה, בתחבורה וכדומה.

אלא שלמצב הזה התחיל להגיע הסוף. בשנות השלושים עולים האחים המוסלמים, ב-36' הם משתתפים במלחמה בארץ ישראל וגואה גל של לאומנות, של קסנופוביה, של אסלאמיזם, שמעורר דאגה בקרב הקהילה היהודית במצרים, וכמובן המכה הקשה נוחתת ב-47' כאשר חוקי המצרור מחייבים שבכל חברה יהיה אחוז מסוים של מצרים וכך הרבה חברות שמאוכלסות ע"י יהודים, איטלקים, יוונים ואחרים, היו מוכרחות להשתנות והרבה יהודים איבדו את עבודתם. 47' היתה שנה קשה, 48' היתה שנה קשה עוד יותר. המצב של מלחמה של המצרים ומדינות ערביות אחרות נגד המדינה היהודית הזאת שקמה, זו היתה טראומה קשה בגלל התבוסה ומיד היו לכך תוצאות לגבי קהילת יהודי מצרים. היו כמה פיגועים בשכונות יהודיות, החלה יציאה לאט-לאט של יהודים ממצרים, ועוד.

בדרך ל-56' היו גם תקופות טובות יותר. מיד אחרי ההפיכה יהודי מצרים זוכרים את מחמד נגיב שהגיע לבתי הכנסת ודיבר על שוויון בין יהודים למוסלמים ונוצרים וכן הלאה, אבל זה לא ארך הרבה זמן וכמובן "הפרשה" שהזכרתי אותה, היה לה אימפקט שלילי מאוד. "הפרשה" שוב הוכיחה תזה של הנאסריזם, של הלאומיות הערבית, שהיהודים הישראלים הם אלמנט חתרני באזור הזה, שהם עושים יד אחת עם האימפריאליסטים, שאם האימפריאליסטים לא מיד מוכנים לפעול נגד המדינות הערביות אז הם יעוררו אותם ע"י "הפרשה", ע"י "בת גלים" וכדומה. ומכאן התחילה שוב הירידה. אבל כפי שאמרתי לגבי שלושת השטחים האחרים, אני רואה ב-56' את התפנית הגדולה. עוד לא נגמרה המלחמה ב-56' וכבר החלה פעולת המעצר וגירוש היהודים. ב-7 בנובמבר נעצרו 700 יהודים מן הקהילה. נעצרו ואחר כך נאסרו. החלו צווי הפקעה שבעצם מוטטו את הבסיס הכלכלי של הקהילה היהודית במצרים. הרבה יהודים פוטר, איבדו את משרותיהם. שוב החל הגירוש. לפעמים גירוש בפועל ממש, ע"י צווי גירוש, לפעמים ע"י לחצים ובצורות עקיפות. גירוש שבו היהודים לא יכולים היו להוציא את הרכוש שלהם וכמובן לא יכלו לעבור לישראל, הם עלו על אוניות לאתונה, לנאפולי, למרסיי, כשהם משאירים מאחור את הרכוש שלהם ואת הזיכרונות של השנים הטובות. היציאה הגדולה התחילה אחרי 1956. כאן התחיל הזרם הגדול. כאן התחיל בעצם הייאוש של הרבה מאוד, אולי רוב יהודי מצרים, מאפשרות של חיים, עדיין, בנסיבות האלה. 35 אלף עלו לישראל, קצת פחות ממחצית. השאר התפזרו בארצות שונות בעולם – צרפת, שוויץ, קנדה, ארצות דוברות צרפתית. נוצרה התפוצה

של יהודי מצרים, תפוצה שממשיכה לשמר את זיכרון החיים
במצרים – ע"פ ספרים, ע"י גיליונות שהופצו, ע"י ועידות,
ע"י הרצאות ועוד ועוד. התפוצה הזאת של יהודי מצרים
הפכה לגורם מאוד פעיל בצד, כמובן, קהילת יהודי מצרים
ומדינת ישראל.

אחרי '56 נמשכו צווים, נמשך הפינוי ואפשר לומר ש-56'
היתה הכיוון הזה. ובכן אלה התפניות שאני רואה ב-56'
ולסיום אני חושב, אולי בעקבות דבריו של עוזי, אולי מותר
לדבר על תפנית אחרת שחלה במישור אחר לגמרי. ב-1956
קמה אוניברסיטת תל-אביב. קמה האוניברסיטה שמיד
במהלכים הראשונים שלה שמה דגש חזק מאוד על לימודי
מזרח תיכון. קם מכון שילוח ואחרי זה מרכז דיין, שהוא
האכסניה שלנו היום, וכך אנחנו מגיעים למצב שאותו
המרכז, מרכז דיין, היום נוטל על עצמו את המשימה
החשובה, הייתי אומר הקדושה, של שימור מורשת יהודי
ארצות ערב, של מחקר ואיסוף וספריות ככל ששמעתם מפי
עוזי רבי. תודה רבה.

ד"ר אסתר ובמן: תודה רבה, שמעון, על היריעה הרחבה. הדובר הבא הוא
פרופ' מוטי גולני מן החוג להיסטוריה של עם ישראל
באוניברסיטת תל-אביב. פרופ' גולני הוא ראש הקתדרה
לחקר תולדות העם היהודי ע"ש רוזנברג וראש הפורום הבין-
אוניברסיטאי של חוקרי המנדט בישראל. ספרו על מלחמת
סיני '56, היבטים צבאיים ומדיניים, ראה אור בישראל וגם
בתרגום לצרפתית ולאנגלית. ספריו ומאמריו עוסקים
בתקופת המנדט בעיקר מן הזווית הבריטית, ובתולדות
מדינת ישראל. פרופ' גולני משלים כעת יחד עם פרופ' יהודה
ריינהרט ביוגרפיה של ד"ר חיים ויצמן. נושא הרצאתו היום

הוא "כיסוי וגילוי, על ישראל, קדש ותושייה, 1956".
בבקשה.

פרופ' מוטי גולני:

כיסוי וגילוי: על ישראל, קדש ותושייה, 1956

פרופ' מוטי גולני: תודה, אסתי, היה כדאי לבוא אחרי הצגה כזו. שלום לכם,
ערב טוב. אני רוצה להתייחס בפתח הדברים למה שאמר עוזי.
אני מהחוג להיסטוריה של עם ישראל. לא רק זה, אני גם
עומד להיות ראש החוג בעוד חודשיים. אני מברך על היוזמה
הזו, אפשר לשלב ידיים והציבור הזה ראוי והנושא הזה ראוי
ללכת עם הנושא קדימה. זה בהחלט חשוב. זה כמובן סגר לי
את הפינה שאני פחות מתמצא בה, של העולם הערבי ויהודי
מצרים, כך שאני יכול לעסוק במדינת ישראל, במלחמת סיני
ופרשת תושייה, ששייכת ישירות ליהודי מצרים.
כאשר נושא מגיע לאקדמיה, אלה שהנושא יקר ללבם לעתים
מתאכזבים משהו, כיוון שאנשים בדרך הטבע מערבבים בין
זיכרון לבין היסטוריה. זה לא תמיד אותו דבר. והתפקיד של
ההיסטוריון, כמו שאני מבין אותו, זה לא להעצים את
הזיכרון וגם לא לחבל בו חס וחלילה. לזיכרון יש את
הזכויות שלו, את המקום שלו, וצריך בהחלט לטפח אותו.
המחקר ההיסטורי אומר כל מני דברים. מטבעם הם לא תמיד
נוחים לאוזן הזוכרת אבל בסופו של דבר זיכרון או נושא
שלא נכנס למחקר האקדמי, סובל קשות. מה שאני יכול
לתרום כאן הערב זה להכניס פרשייה מסוימת שקשורה
ליהודי מצרים ב-56' להקשר היסטורי. וגם אם בפרשת 56'
יהודי מצרים, וזה דבר גדול, לא היו דבר מרכזי וצריך לדבר
על זה, צריך לומר מה בכל זאת היה ובאיזה סיפור היסטורי
רחב התרחשו הדברים. לכן אני אדבר בתחילה על מלחמת

סיני ואני אגיע באיזשהו גלגול מתוכנן גם אל פרשה שהיא מרתקת ופתטית ומוזרה, פרשת הניסיון הישראלי, מוטב מאוחר מאשר לעולם לא, לחלץ את יהודי מצרים, ניסיון שכידוע לא עלה יפה.

מלחמת סיני, שנקראת בזיכרון הישראלי "קדש", היתה חלק מאופרציה רחבה יותר, כמו שנאמר כאן, של קואליציה משולשת – ישראלית, צרפתית ובריטית. מלחמת סיני, מבחינה ישראלית יש לה שני שלבים. שני שלבים ושתי הנחות יסוד שעמדו בבסיס היציאה למלחמה הזאת באוקטובר 1956.

הנחת היסוד הראשונה היתה של ישראל אין קרב אחרון. כלומר שישראל לא מסוגלת להכריע את הסכסוך הישראלי-ערבי בכוח צבאה או כמו שאמר מי שהיה אז רה"מ ושר החוץ, משה שרת: אנחנו יכולים להגיע עד עמאן, הגענו. המשכנו לבגדד, משם לטהרן מעלה. כלומר ישראל לא יכולה להכיל את הסכסוך צבאית. הפוך כן יכול להיות. כלומר מדינות ערב, באופן עקרוני, כן יכולות להכריע את ישראל משדה הקרב מבחינת קרב אחרון. כלומר אם אין לישראל קרב אחרון, מה יש לה? מה הסיכוי לקיומה? ונאמר כבר בשלהי מלחמת העצמאות שהסיכוי הוא כמובן הסכם שלום. זה יכול להיות לעשר שנים, למאה שנה, עד המלחמה הבאה, אבל כך ישראל תוכל להתקיים. הויכוח שפרץ בישראל כבר בראשית שנות החמישים, לא היה על התזה הזאת. על כך שאין לישראל קרב אחרון, היתה הסכמה מקיר לקיר. כמובן שרת ובן גוריון שהיו חסידי הסטאטוס קוו של הסכמי שביתת הנשק, אבל גם אנשים יותר אקטיביסטים כמו משה דיין ואחרים, חשבו כך. הויכוח שפרץ בשלבים מוקדמים מאוד של קיום המדינה היה איך מגיעים לשלום. וכאן, בלי

שאני יכול להרחיב כרגע בגלל קוצר היריעה, אני אומר את הדבר הבא: הרעיון שאין לישראל קרב אחרון, הוליד את הרעיון של מלחמה יזומה, היא מלחמת סיני. רוצה לומר שבויכוח שפרץ בעיקר, בואו נאמר, בין תזת שרת, מצד אחד, שהיה שר החוץ, אחר כך ראש ממשלה, לבין תזת דיין, שהיה ראש אגף המטה, מה שנקרא ראש אג"מ, ואחר כך רמטכ"ל, אני מדבר על השנים 1953-1956, בויכוח שפרץ בין השניים האלה, ושימו לב שלא הזכרתי את בן-גוריון, בן-גוריון היה בין שניהם והיה בסוג של נסיגה פוליטית ואני מעז לומר, גם נסיגה מנטאלית, באותה תקופה. כל האפיזודה המביכה של הירידה לשדה בוקר, אתה לא בדיוק מצפה ממנהיג בסדר גודל כזה שירד וייצמד לאיזו חבורת צעירים שלא רצתה בו, במקום להנהיג. אם היה צורך כזה, הוא היה יכול לעצור כל מהלך, לאשר אותו או לא לאשר אותו, אבל הויכוח פרץ בין שרת לבין דיין. ושרת אמר – סטאטוס קוו. הגענו להסכמי שביתת נשק ב-1949, על זה אנחנו צריכים להגיע לשלום. צריך להכין צבא, לשמור על כוח, אם וכאשר, ובאמת לא זיהו בצד הערבי באותה תקופה הכנות למלחמה, לכן הרעיון אמר שישראל לא יכולה ליזום מלחמה, לא מבחינה מדינית, לא מבחינה כלכלית, ובעיקר לא מבחינה חברתית. היו פה בתחילת שנות החמישים יותר יהודים שלא היו כאן ב-48' מאשר כאלה שכבר היו כאן ב-48'. אנחנו קוראים להם "עולים" אבל אל תגלו שאמרתי, הם "מהגרים" גם, כלומר עם כל החולשות של מהגרים. וזו לא חברה שאמורה לפתוח מלחמה. היה פה צנע, היה פה מצב לא פשוט כלל וכלל. לכן לא ניזום מלחמה. נכיל אותה בשלב הראשון ואחר כך נעביר אותה לפתחו של האויב, הם אמרו, כי ישראל חסרה, כידוע,

עומק אסטרטגי. הגישה השנייה, שצמחה דווקא מצה"ל, זה דבר די מוזר, שורה של כשלים ביורוקרטיים כאלה או אחרים, אבל צה"ל הכין אלטרנטיבה לחשיבה של שרת. מי שעמד בראש הגישה הזאת היה כאמור משה דיין. משה דיין אמר נכון. אין לישראל קרב אחרון. נכון, צריך להגיע להסכם שלום אבל לא בתנאים של 1949 אלא בתנאים משופרים. הוא דיבר על נושא שנשמע לאוזן ישראלית-יהודית קצת קשה, על מרחב מחייה ועל דברים מהסוג הזה, על גבולות נעדרי מים, קשים להגנה. ישראל צריכה ליזום מלחמה, דבר שאף אחד לא דיבר עליו באותה תקופה. ליזום מלחמה ואחר כך להיכנס למו"מ ואולי לסגת מחלק מהשטחים שהיא תכבוש אבל לשפר גבולותיה ולשקם כמובן, אגב כך, את יכולת ההרתעה שלה. ואם נתקוף, את מי? את מצרים. מצרים כמדינה המובילה, צריך לתקוף אותה. זה התנאי. זה הרעיון של דיין באופן כללי. כמובן שכל עוד שרת היה רה"מ מדצמבר 1953 ועד נובמבר 1955, לא היה לרעיון הזה סיכוי ולכן דיין ומי שעזר מאחוריו, שמעון פרס, עמדו קשות כדי לשכנע את בן-גוריון, א', לחזור לממשלה ו-ב' לקבל את הרעיון שלהם, שכאמור לא היה ממש מקובל עליו, לפחות לא בשלב הראשון. כדי לקצר אני אומר כך, שמשה דיין ופרס ניסו לשכנע את בן-גוריון בשני שלבים. לא מתוכננים אלא שני שלבים כש אחד נכשל והשני נכשל אף הוא ולכן הם הלכו לשלישי שאני אדבר עליו, בדרך למלחמה יזומה. שני השלבים האלה היו, האחד, הניסיון להפוך את פעולות התגמול לעילה למלחמה. פעולת עזה היא דוגמא מצוינת אבל היו גם אחרות. כלומר אחרי כל פיגוע, כמו שאומרים היום, ישראל תגיב בצורה לא פרופורציונאלית, מתוך הנחה שכך יעשה גם הצד השני,

וכיוון שאחרי פעולת כיבייה ב-1953 הוחלט להפסיק לפגוע בפלסטינים ולהתחיל לפגוע במדינות המארחות אותם אז בוודאי שכשאתה קצת פוגע במחנות צבא ומשטרות, אפשר לדרדר מהר מאוד למלחמה ואכן היתה הסלמה בפעולות התגמול, שהביאה בספטמבר 1955 לשני דברים: א', כמעט פרצה מלחמה בין ישראל למצרים. כבר היה גיוס מילואים, כבר היה חילוף של ארטילריה, אבל ישראל לא היתה למלחמה אז כי בן-גוריון אז היה עסוק בהרכבת ממשלה אחרי בחירות, לפני שובו לראשות הממשלה, ובמצרים נאסר היה רק בראשית דרכו כנשיא וודאי לא התאים לו לדרדר ולכן נתנו לאו"ם להרגיע את הרוחות.

הדבר השני שקרה זה ספטמבר '55, לא '56, נסגרו מיצרי אילת, מיצרי טיראן. וכאן צריך לשים לב לדבר מעניין. מסתבר שהביטחון השוטף, כלומר הפידאין שקמו אחרי פעולת עזה ובכלל הפיגועים, לא היו מבחינת ישראל עילה למלחמה. לא יוצאים למלחמה על ביטחון שוטף, עם כל זה שזה היה דבר חמור. אבל מסתבר שגם על המיצרים לא יצאו למלחמה. יותר מזה, אחרי "בת גלים", שבאמת היתה אירוע מאוד חשוב וישראל זכתה לאהדה גדולה, ישראל ויתרה על תעלת סואץ כעילה למלחמה. ועכשיו מיצרי טיראן, מה? זה לא היה מובן מאליו שמיצרי טיראן הם לא עילה למלחמה, במיוחד של ישראל היו סיבות טובות, לפי החוק הבינלאומי. מדינה ריבונית, לאורך רצועת מים, זכאית לעשות בה שימוש. קודם כל היתה בעיה אחת, לא היה לה נמל באילת. אז איך אתה יוצא למלחמה כשאינן לך שייט ממילא, כי אפילו "בת גלים" היתה אוניה שכורה, לצורך העניין. אבל היתה עוד בעיה, מיד אני אגיע אליה. כי בשלב הראשון בן-גוריון הורה

לדיין, בן-גוריון היה עדיין שר הביטחון, או-טו-טו ראש ממשלה, הוא הורה לדיין – תכין את כיבוש מיצרי אילת. ודיין, שרצה מלחמה, כמו שהבנתם לפני כמה דקות, אמר לבן גוריון – דע לך שאם אנחנו תוקפים במיצרי אילת, המצרים יתקפו בצפון סיני. זו מלחמה, לך על זה. ואז הם הכינו את מה שנקרא בספרות "מבצע זוהר", כלומר פתיחת המיצרים, מלחמה. אלא מאי? באיזשהו שלב ממשלת ישראל, לא האו"ם, ביטלה את המבצע הזה. כי בינתיים הסתבר שיש בעיות גדולות יותר מאשר מיצרי אילת. ומה שהסתבר זה הידיעות על עסקת הנשק הצ'כו-מצרית. הידיעות הגיעו בספטמבר 1955, העסקה היא קצת מוקדמת יותר, ואז בעצם בניגוד למה שכתוב ברוב הספרים, זו לא היתה תחילת ההכנה הישראלית למלחמה. להפך, בן גוריון אמר – תשכחו ממלחמה יזומה. כל עוד אין עסקה נגדית, אין מלחמה יזומה. אז ביטלו את מבצע עומר. ואז בעצם מה שעשה פרס, הוא חיבר בין שני דברים כי הנחת יסוד אחת, אמרתי, אין קרב אחרון. לא אמרתי את הנחת היסוד השנייה כי הנחת היסוד השנייה אמרה שמה שהוצג בישראל הטרומס מדינתית, כלומר בארץ ישראל בתקופת הישוב היהודי, נכון גם למדינת ישראל. ישראל לא יכולה לבד. ישראל לא יכולה לצאת למלחמה לבד, ישראל לא יכולה להגן על עצמה לבד. החיבור הפורה עם בריטניה מאז מלחמת העולם הראשונה הוכיח את זה. בן גוריון מאוד רצה לשמור על הקשר עם בריטניה. ב-1951 הוא ביקש להצטרף לחבר העמים הבריטי. זה לא קרה. כלומר תחושת חוסר האונים של ישראל בעולם של מלחמה קרה במיוחד, הוליד את החיפוש אחרי בעלת ברית ופרס הבין את זה אז פרס חיבר את הרעיון שאין קרב אחרון עם הצורך

בבעלת ברית.

הנה אמרתי את הסיבה למלחמת סיני. לא פידאין, לא מיצרים. החיפוש אחרי בעלת ברית, זה הוציא את ישראל למלחמה דווקא באוקטובר '56 כי לא קרה שם כלום. כל מה שאני מספר לכם הוא לפני משבר סואץ בכלל. נאסר עוד לא הלאים את חברת התעלה, מה שהוא יעשה בסוף יולי 1956. ישראל כבר היתה מוכנה למלחמה באופן הבא: פרס הלך לצרפתים, ואני עושה את הכל קצר, אני מתנצל, אמר להם, פחות או יותר – חברים, אנחנו יודעים שאתם הסתבכתם באלג'יריה. ב-1956 הצרפתים היו כבר כמעט שנתיים מסובכים במלחמה באלג'יריה ואני מזכיר לכם שאלג'יריה לא קולוניה צרפתית אלא אלג'יריה היא צרפת. כלומר זה משרד הפנים מנהל, זו מלחמה בתוך צרפת והצבא הצרפתי הולך מחייל אל חייל והמלחמה גואה כל הזמן. שוב, הגיון שכזה. רבע מיליון חיילים צרפתים מושקעים באלג'יריה. הצרפתים חיפשו כל מני הסברים ואחד ההסברים היה נאסר. אנחנו לא בטוחים שזה נכון, בוודאי שמבחינת תעמולה הרדיו של המורדים עבד מקהיר, נאסר ידע לדבר, היתה גם השערה ואני לא יודע עד כמה היא מבוססת, העסקה הגדולה שלו עם צ'כוסלובקיה נועדה גם עבור המורדים באלג'יריה. לא ברור. הצרפתים, על כל פנים, הצביעו עליו כגורם מתסיס. ופרס אמר להם שני דברים: א', אני יודע שביטלתם את העסקה של 200 מטוסי מיסטר עם הודו, אנחנו ניקח, כלומר אנחנו נקנה. דבר שני, אנחנו מוכנים לשים כתף בנושא אלג'יריה. תזכרו שפרס היה בתקופה הזאת מנכ"ל משרד הביטחון, פקיד. אבל פרס הוא פרס ובן גוריון נתן לו אור ירוק ודיין כמובן גיבה את המהלך וסופו של דבר שביוני-יולי 1956 ברמה הפוליטית

הודח שרת, הוא כבר לא היה ראש הממשלה, הוא היה שר החוץ, כדי שלא יפריע, ישראל וצרפת חתמו ברית והקימו מטה משותף בפריס ופרס קרה לזה "צידון": "צרפת ישראל דורכות נשקן", מוכנים למלחמה. אין בינתיים משבר סואץ. וכשפרץ המשבר בסואץ ישראל היתה מוכנה למלחמה. מילה אחת על המעצמות. כשפרץ המשבר בסואץ זה היה כחודש וחצי אחרי שהחייל הבריטי האחרון עזב את תעלת סואץ. מבחינת הבריטים זה היה דבר מאוד קשה ואנתוני אידן, מי שהיה ראש הממשלה, שבנה את כל הקריירה שלו על זה שהוא יתפטר, לא חס וחלילה מסיבות בריאות ב-1938 אלא במחאה על מינכן, הוא היה אז שר החוץ, הנה, גדל פה נאסר על הנילוס. כך או כך הם היו להוטים לצאת למלחמה. זה התאים לישראל ככפפה ליד. וקרה מה שקרה, אמרתי, למה ישראל לא יצאה מלחמה. כלומר ישראל יצאה למלחמה כדי לחפש בת ברית. זה היה דבר קיומי ששווה יציאה למלחמה. בכל העניין הזה שהתרחש, מצד אחד, בצורה מדורגת וישראל היתה מוכנה למלחמה, מצד שני המועד של המלחמה היה ברור, לא מצאתי דיון רציני על גורל יהודי מצרים. יותר מזה, פחדו לגעת בנושא. אנחנו עומדים בקיץ 1956, שנתיים אחרי עסק הביש. כלומר זה "אל תיגע ביי" בכלל. מלא בתחושות אשמה. וזה לא מקרה שיצאו למלחמה בלי להביא בחשבון מה זה יעשה ליהדות מצרים ורק כשנגמרה המלחמה, היתה מלחמה קצרצרה, 31 באוקטובר עצרו את הבריטים בקנטרה, ב-7 בנובמבר נגמר. ואז התחילו, כמו ששמעון אמר, הצרות של יהודי מצרים. ואז לא מהממשלה, העניין הזה בא משני אנשים: אחד שהיו לו נקיפות מצפון על עסק הביש, אברהם דר, שהיה מעורב ברשת לפני שהיא נפלה, והשני, מי

שבעצם, אמרתי, פעלו בראש ובחשיבה של טרום מדינה –
אנחנו לא יכולים לבד, אנחנו חזקים ביצירתיות. לובה
אליאב. הוא העלה את הרעיון – הנה, יש כאן הזדמנות
להוציא את יהודי מצרים. אגב, "להוציא את יהודי מצרים",
אתם מבינים, הוא יילך להוציא את יהודי מצרים וגם עשה
תוכנית. מהר הסתבר שאי אפשר להוציא את יהודי מצרים.
זה לא עובד בצורה כזו, זה לא רציני. אבל אמרו לו – אתה
יודע מה? משהו נעשה כדי שלו רק מוסרית יידעו שעשינו
משהו. אז הכינו את מבצע "תושייה", סוג של, תסלחו לי,
פרטץ' שפשוט מבייש את כל העניין. אבל הרבה אומץ אישי
היה שם, אין ספק. הרבה יצירתיות היתה שם, ורצון טוב.
ובכן, אמרו ללובה אליאב ולדר – קחו סירה, קחו איש קשר
וצאו לבושים במדים של צרפתים אל פורט תאופיק בקצה
הצפון מזרחי של תעלת סואץ, הצרפתים יחכו לכם שם,
תתארגנו שם. ובשעה שבצד השני יושבים בריטים, הבריטים
כמובן רעים, עוד קשקוש, אז תיזהרו מהבריטים.
אני מתבטא בחריפות כיוון שנכון שהבריטים היו
אמביוולנטיים לגבי שיתוף פעולה עם ישראל אבל הם הרי לא
הגיעו לאלכסנדריה, לא היה להם סיכוי כי המלחמה נעצרה,
אבל בפורט סעיד היו יהודים? היו. יותר מזה, הגיעו לפורט
סעיד באותה תקופה 200 יהודים מעדן, בגלל אי השקט שם,
אפשרות שהבריטים יעזבו, הם הגיעו לפורט סעיד. כל מה
שהיה צריך לעשות, אני אומר את זה, זה איזשהו טלפון או
פנייה משגריר ישראל בלונדון לבריטים – קחו אותם, תוציאו
אותם. הרי פעלו ביחד במלחמה הזאת, אמנם בצורה חשאית,
קנוניה, הכל נכון, אפשר היה לעשות את זה. אז הם עברו לצד
השני ובסודי סודות הגיעו אל הריכוז של היהודים העדנים.

שם היה מחזה לא פשוט, צריך לומר. אף אחד לא אמר ליהודים האלה שהם יבואו. וכמו שנאמר כאן, שמעון אמר קודם, לא כל היהודים רצו להגיע לארץ, היו כאלה שרצו להגיע למקומות אחרים. אז בסופו של דבר שכנעו 65 מתוך הקבוצה הזאת לעלות על הסירה ולנסוע לחיפה, הם הגיעו בשלום לחיפה. זאת אומרת זה לא שזה לא נגמר בכלום, אסור לזלזל אפילו כמובן בנפש אחת שהם הצליחו להביא כי פורט סעיד היתה כידוע במצב מאוד קשה באותם ימים. כלומר אני רוצה לומר שלפחות במקרה של מלחמת סיני לא מצאתי חשיבה מערכתית מסודרת, וזה מאפיין כאמור את כל התקופה הזו, כי עסק הביש הוא אותו דבר, באשר להשפעה של הסכסוך עם מצרים, במקרה הזה, על הקהילה היהודית במקום, אחריות של ישראל ומה היא יכולה לעשות למענם ובסופו של דבר הקהילה במקום ברובה ככולה ידעה לדאוג לעצמה. תודה רבה.

ד"ר אסתר ובמן: תודה רבה. הדוברת השלישית והאחרונה למושב הזה לפני

שאנחנו עוברים לקטע האמנותי היא ד"ר אורית וקנין יקותיאלית שהיא חוקרת של מרוקו המודרנית, מרצה במחלקה ללימודי המזה"ת באוניברסיטת בן גוריון בנגב וראש הפורום לחלק יהודים ונוצרים בארצות האסלאם באותה חלקה. מחקרה עוסקים בקולוניאליזם ופוסט-קולוניאליזם במרוקו בשאלות של היסטוריה, של עבודה, איגודי עובדים, פוליטיקה של זהויות וההקשרים המורכבים שבין מודרניות, לאומיות וקולוניאליזם. בנוסף היא חוקרת את ההיסטוריה המודרנית של יהודי מרוקו ואת ההיסטוריוגרפיה אודותיהם, את תחיית התרבות המרוקאית בארץ ואת ההיסטוריה של התפוצה המרוקאית בישראל. ד"ר יקותיאלית תדבר על מרוקו

56': מוסלמים, יהודים וזהויות קולוניאליות. בבקשה.

ד"ר אורית וקנין יקותיאל

מרוקו '56: מוסלמים, יהודים וזהויות קולוניאליות

ד"ר אורית וקנין יקותיאל: ערב טוב, תודה רבה. תודה לד"ר אסתי וגמן שהזמינה אותי וצירפה אותי לפאנל המכובד הזה וברכות על יוזמה מתבקשת ונהדרת בעידוד המחקר והשימור של יהודי ארצות האסלאם. אני רוצה לדון, אני חושבת שמה שייתן ל-1956 משמעות ועומק בהקשר של מרוקו הוא לדון בחלק מהאירועים והתהליכים שקרו קצת לפני '56 ואחרי '56 כי אנחנו כהיסטוריונים יודעים שהרבה פעמים המשמעויות נודעות לנו בדיעבד ולכן אני אנסה לקחת אתכם דרך כמה נקודות חשובות ונקודות מפנה בהיסטוריה של מרוקו ולשזור את ההיסטוריה היהודית לתוכה, שאני חושבת שזה דבר שעולה בקנה אחד עם האג'נדה של מרכז דיין ביוזמה שלו לחקור את יהודי ארצות האסלאם בתוך ארצות האסלאם. זה מוזר שזה נעשה לראשונה או לקח כל כך הרבה שנים שזה בעצם יקבל את הבית המתאים. בהכללה ניתן לומר שהסיפור הגדול שאני עומדת לתאר הוא האופן שבו הלאומיות המודרנית מערערת את עולמן של קהילות שחיו זו לצד זו במשך מאות שנים. הלאומיות הזאת לא רק שהיא חדשה והיא מודרנית או היא חלק מסממני המודרנה, הן עבור המוסלמים והן עבור היהודים במרוקו, היא גם לאומיות שנוצרה תוך כדי העיצוב של מודרניות קולוניאלית ולהקשר הקולוניאלי יש פה משמעויות רבות וחשובות. אז בדברים שלי יהיו לי שני חלקים: בחלק הראשון אני אנסה לתאר נקודות משמעותיות בהיסטוריה של מרוקו

ויהודים ובחלק השני, בקצרה, כמה מהתובנות שאנחנו יכולים למשוך מהכרונולוגיה של האירועים. אז החלק הראשון הוא לפני 56'. כולנו מכירים בכך שמלחמת העולם השנייה היא נקודת מפנה, יש שינוי במערכות העולמיות, קודמי הזכירו את זה, דה-קולוניזציה ופוסט קולוניאליזם הן כצורת חשיבה והן כניסיון היסטורי. לפני 56' יש תהליך שבו יש הכרה, מתבשלת ההכרה שמרוקו עומדת לקבל את העצמאות שלה ולהשתחרר מהצרפתים. שתי נקודות חשובות בהקשר הזה הן ועידת אנפה, הנחיתה של בעלות הברית בחופה של מרוקו ותוך כדי זה הבטחה למרוקאים או לפחות רמזים שהמרוקאים יכלו לשאוב מהם תקווה, שארה"ב ואירופה תתמוכנה בעצמאות של מרוקו אל מול הצרפתים.

בינואר 1944 קבוצה של פעילים לאומיים בראשות בל אפראזי מקימה את מפלגת האסתכלל, מפלגת העצמאות, ומפרסמת את הצהרת ההקמה שלה ואחרי לבטים הסולטן ממקם עצמו, הן הסולטן והן הלאומיים, ממקמים את עצמם יחד בתוך הקבוצה הלאומית. זה נראה לנו היום מאוד מובן מאליו שהסולטן או המפלגה הלאומית תדרוש עצמאות למרוקו. הדברים האלה לא היו מובנים מאליהם. במשך שנים מה שאנחנו קוראים לו היום בדיעבד "תנועה לאומית" היה למעשה דרישות לשוויון בתוך הסדר הקולוניאלי או דרישות לקבל חלק צודק יותר בתוך הסדר הקולוניאלי. אנחנו, התוצרים של לאומיות, שנותנים משמעות לאומית כמעט לכל אירוע שהתרחש בעבר או לכל תהליך שהיה בעבר. אבל אם אנחנו קצת מנסים להסתכל בתוך הדברים עצמם, היה כאן תהליך הלאומיות, לא היתה הברירה האוטומטית והמיידי

עבור האנשים במרוקו, אפילו לא בתנועה הלאומית עצמה
ובוודאי שלא אצל הסולטן. אז שוב, אחת מהסוגיות ש-1956
מביאה אותן לשיא זה המאבק, אם אנחנו רוצים לחשוב מחוץ
לשיח הלאומי, בין סדר עולם ישן לסדר עולם חדש, סוגיה
שעולה וחוזרת ואנחנו עוד מעט נבין איך היהודים משתלבים
בתוך הדיון הזה.

באפריל 1947 הסולטן מוחמד החמישי נואם בטנג'יר, נאום
טנג'יר זה נאום מפורסם שבו הוא תומך בעצמאות ואיחוד
לאומי ובעצם הוא מצביע מול הצרפתים, קודם כל הוא
משמיט את השם של הרזידנט ז'נראל, המושל הכללי, הוא
משמיט אותו מהנאום, וזה בעצם סימן שמרוקו מכוונת
למדינה עצמאית ללא הצרפתים וזה כמובן מלחיץ את
הצרפתים, העובדה שהסולטן, שעד כה היו לגביו כל מני דעות
אבל באופן כללי הצרפתים ראו בו בן ברית או אם נותנים לו
את הכוח למשול בענייני הפנים אז לא תהיה לו התנגדות
חריפה לצרפתים. אבל נאום טנג'יר עושה עוד משהו שפחות
שמו אליו לב וזה שהסולטן מציב את עצמו כאחד מנציגיה של
הלאומיות הערבית, וגם זה דבר יחסית חדש. כלומר גם כאן
היו כל מני אפשרויות. מרוקו היא מאוד מגוונת, פרופ' מדי-
ויצמן מכיר ומדבר וכותב על התהליכים המקבילים אצל
הברברים או כלפי הברברים והיו כל מני אפשרויות. זו לא
היתה האפשרות היחידה.

עוד כל מני שדות שיח או אפשרויות באותה תקופה במרוקו
הן פן ערביות, שמוכרת לנו גם מהמשרק, גם מהמזרח, אבל
מרוקו נמצאת גם בקצה המערבי-צפוני של אפריקה אז גם
אפריקניזם הוא אפשרות וכמובן כל ההקשר של עולם שלישי,
המאבקים של עולם שלישי עם הנטיות השמאליות של מנהיגי

עולם שלישי והאנטי-קולוניאליזם כמובן.
בתוך זה ב-1947 הקהילה היהודית במרוקו מונה 211 אלף אנשים. זו קהילה גדולה מאוד, פעילה מאוד, יש בה מוסדות מאורגנים, הקהילה עצמה עברה הרבה שינויים, אנחנו לא ניכנס אליהם, אבל שינוי אחד שאני רוצה לציין כי הפוקוס שלנו הוא קצת יותר היסטוריה פוליטית, זו האכזבה מהצרפתים בתקופת וישי, כלומר האכזבה של הצרפתים אחרי הבגידה שלהם ביהודים שהימרו למעשה על תמיכתם, יצרה צומת כזו שהיהודים צריכים להחליט בה אם הם נשארים נאמנים למולדת או לזהות המרוקאית שלהם או שהם ממשיכים בכיוון של לאומיות צרפתית או ציונית. אז יש כאן צומת שהיא מאוד חשובה והדברים לא ברורים. הציונות לא מובנת מאליה אבל כבר שום דבר לא מובן מאליו. כלומר העולם, הסדר הישן מתערער ומכניס את הקהילה היהודית לסוג של אי וודאות מאוד גדולה לגבי העתיד שלהם.
כמובן שהדבר הזה מקבל עוצמות מאוד חזקות עם הקמת מדינת ישראל ב-1948. בעיתונות המרוקאית מופיעים מאמרים כמו "הרעל הציוני במרוקו", על תנועות ציוניות, על החשיבה הציונית. ביוני 1948 יש פרעות באוז'דה וורדה, 42 יהודים נרצחו, כולל הרב של קהילת ורדה. האפקט של הפוגרום הזה הוא עצום לאור ההבנה שיש לאנשים באותה תקופה, שזה עניין של כמה שנים עד שהקולוניאליזם ייגמר והצרפתים יילכו והדבר יוצר זעזוע. הזעזוע בקהילה היהודית הוא ברור אבל הדבר יוצר זעזוע מאוד גדול בקבוצות פוליטיות מרוקאיות כמעט בכל המפלגות המרוקאיות. באסתכלל, בוודאי שבמפלגה הקומוניסטית וכמעט בכל

המפלגות הללו יש חברים יהודיים.
בכל מקרה זה מתחיל איזושהו גל של הגירה, זה עדיין לא
ההגירות המאוד מאוד גדולות שיתחילו אחרי '56. שוב, '56
כנקודת מפנה.
יהודים פטריוטים, פטריוטים למרוקו, ומרוקאים, קוראים
ליהודים, והקריאות מגיעות בעיקר מהמפלגה הקומוניסטית,
לא להיכנס למלכודת, מצד אחד של הליגה הערבית שהם
קוראים לה "הליגה של הפאשות והביים", כלומר הליגה
הזאת של העולם הישן המושחת, ומצד שני לא להיכנס
למלכודת של פלסטין. והם קוראים להם – בואו תישארו
איתנו. את מלחמת המעמדות שאתם מאמינים בה, בואו
תעשו כאן בתוך מרוקו ולא בפלסטין.
במרץ 1951 פליקס נקש מקים במרוקו אגודה לחיזוק
הדיאלוג בין מוסלמים, יהודים ונוצרים. מאיר טולדנו, עורך
עיתון יהודי מרוקני בשם "הנוער" וטוען כי הקהילה
היהודית במרוקו חייבת להבין כי היא חלק אינטגרלי
ממרוקו ולהיות מעורבת יותר בעימות המרוקני הצרפתי,
כמובן לצד המרוקני. שוב, הבחירה בציונות לא מובנת
מאליה.
החרפת העימות בין צרפת למרוקו תוך התבהרות התמונה
שמרוקו עומדת לקבל את העצמאות, מתחזקת כאשר בלפרז'
נואם בעצרת האו"ם וכבר מתייחס למרוקו כאל מדינה
עצמאית. אירועים דומים קורים בטוניס, אני לא אכנס
אליהם כרגע. באוגוסט 1953 הפשה חאג' טעני אל-גלאווי,
שהיה לו כוח כמעט משני לזה של הסולטן בתקופת החרפתים
ובתקופות מסוימות היה לו גם כוח יותר מזה של הסולטן,
מכריז על בן ערפה, מנסה להציל את הברית שלו עם

הצרפתים או להיאחוז בברית עם הצרפתים כמה שהוא יכול, ומכריז על סולטן חלופי לסולטן מוחמד החמישי והדבר הזה מקל על הצרפתים להגלות את הסולטן ממרוקו. אלא אלפסי, מהגלות שלו, מנהיג האסתכלל, מנהיג התנועה הלאומית במרוקו, קורא למרוקאים קריאה גלויה, לראשונה, רק ב-1953, לצאת למלחמה כנגד הצרפתים. היהודים, על רקע האירועים האלו, די מבולבלים ואפשר לשמוע הרבה מאוד קולות בתוך הקהילה היהודית, שתוהים – איך אנחנו מגיבים לסיטואציה כל כך מסובכת? וזו לא רק תהייה אסטרטגית, יש בו דילמה אישית מאוד קשה לאנשים שמרוקו היא מולדתם, הם לא מכירים מולדת אחרת. הדאווז'ה היא שפתם או התשילחית היא שפתם או השפות המקומיות הן השפה שלהם, הזהות שלהם. אבל המעורבות של ישראל דוחפת את היהודים למקום מסוים, כמו שמיטיב לספר לנו ירון צור בספר שלו "קהילה קרועה", שמתאר גורמים של משיכה לציונות וגורמים של דחייה, אבל האירועים הפוליטיים דוחפים כמעט בכוח את היהודים לכיוון הציונות והנוכחות של המוסד והמעורבות של המוסד בהקמת ליגה יהודית להגנה עצמית שגם הנסיבות, נראה היה שמחייבות אותה, מצד אחד היו תגובה למה שקורה אבל באותו אופן הם גם יצרו נתק ופער גדול בין יהודים ומוסלמים, פער שיוחס לצרפתים. ב-1954, באופן מעניין, אם אנחנו רוצים להסתכל ככה, לחשוף, לראות מה קורה במרוקו גם אצל יהודים, גם אצל מוסלמים, ב-1954 מרוקו מלאה מחתרות. הצרפתים עדיין נמצאים ויש מחתרת יהודית, יש מחתרת של המתנחלים הצרפתיים שרוצחת מתנגדים, פוגעת בצרפתים ליבראליים,

פוגעת באנשי שמאל צרפתיים כדי לנסות ולא לאבד את הנחלות שלהם במרוקו. יש מתחרות ברבריות וכו'. אז יש תחושה לגבי מה שקורה בתקופה כזאת של מתח גדול שעומד להגיע לשיא שלו, שבמבט ראשון היה happy end לסיפור הזה, זו איזושהי נטייה של כל מני ארגונים שלא ברור להם מה הולך להיות, לרדת למחתרת. אז כל העניין הזה של מחתריות, אפשר לומר שהוא רוח התקופה. הדבר הזה גורם לנפילה של ממשלה בצרפת, בעקבות הליכה לדה-קולוניזציה, במיוחד ההחמרה במרוקו. יהודים, באופן כללי, נקרעים בין הרצון להישאר ולהיות חלק ובין ההחלטה לעזוב מפחד העתיד.

ב-20 באוגוסט 1955 זהו יום השנה השני להדחת הסולטן ובכל רחבי מרוקו פורצות מהומות. מכפר ברברי מוואדזן, יוצאים ורוצחים מאות מרוקנים ואירופאים, המושל הכללי מתפטר, מחליפים מושל כללי והוא פועל לפיטורי סולטנו של אגלאווי, הסולטן שהחליף את מוחמד החמישי ולכינון ממשלה מרוקאית חדשה, במהומות המון שורף בתים, מחסנים וחנויות של יהודים בסאפי ומזדאן. אין נפגעים יהודים בנפש במהומות האלה. והדבר הזה מבהיר לצרפתים שזה הסוף. אין כאן תקווה להמשך הקולוניאליזם. יש עדיין קבוצות מסוימות בתוך המערכת הקולוניאלית שעוד מעזות להתווכח על זה ומה שאנחנו רואים כאן, כמו בהקשרים אחרים, שמי שמבין רק כוח זה בדרך כלל הכובש ולא הנכבש. ומיידית המרוקאים מוזמנים לשאת ולתת על עצמאות מרוקו, הם בעצם מוזמנים לשיחות שלום ואחד הדברים הראשונים שאנחנו רואים בתגובות של המפלגות להסכמי השלום בין צרפת לבין מרוקו, זו הדאגה איך אנחנו

מתייחסים להודים בהקשר הזה - לאור הציונות, לאור הקמת
מדינת ישראל – ואנחנו רואים שכל מנהיגי המפלגות קוראים
ליהודים לבוא ולהשתלב בממשלה, הם יוצאים נגד ההגירה
של היהודים לפלסטין, הם קוראים לשוויון ואחדות
מרוקאית במדינה העצמאית, אבל אנחנו גם רואים קול אחר
שילך ויתעצם מאוחר יותר, וזה קול שיוצא נגד הקריאה
לשלב יהודים בממשלה, למשל של כיתאני, שיוצר זהות בין
יהדות וציונות. אז במרוקו זה קורה יותר מאוחר, יצירת
הזהות המוחלטת הזאת בין יהודים וציונים, במרוקו תתרחש
קצת יותר מאוחר מאשר במקומות אחרים אבל אנחנו כבר
שומעים את הקולות האלה והם יחזרו ויפיעו שוב.
באוקטובר '55 מוחמד החמישי מוזמן ממקום גלותו לפריס
ושם הוא מתקבל בכבוד מלכים והצרפתים, הדרך שבה הם
מתייחסים אליו היא דרך של לפנות למו"מ ולהבטיח את
האינטרסים שלהם לאחר סיום הפרוטקטורט הצרפתי. באותו
זמן גם מגיעים שליחי מוסד למרוקו, יש עניין בישראל
לראות איך ישראל משתלבת בתוך הסיפור הזה. חומות
ראשונות של ארגון להגנה עצמית מוקמות בקזבלנקה, ג'ו
אוחנה מייסד את התנועה הלאומית המרוקאית וגם הוא
מתקבל ע"י הסולטן בפריס. זאת אומרת אנחנו רואים שיש
המון עיסוק במה יהיה אחרי ויצירת בריתות חדשות מתוך
ניסיון שמאפיין את הפוליטיקה המרוקאית, לא לאבד את
הבריתות הקודמות, הישנות.
אגלאווי נוסע לסולטן ומבקש את מחילתו, הסולטן סולח לו
אבל דואג שיבזזו את הבית שלו ויעבירו מסר מאוד חריף
למרוקאים על מה שקורה למשת"פים.
אז כאן מתחילה 1956, אני חושבת שחשוב לראות שהיא

בעצם שיא של תהליך ולא עומדת בפני עצמה. 16.11.1955,
ואני מתחילה את '56 בסוף '55, מוחמד החמישי חוזר
למרוקו וזה נקבע כיום הרשמי לעצמאות מרוקו. זה יום
העצמאות המרוקאי. וכאן בעצם הסולטן הופך למלך
וכשאומרים, יש טענה שמרוקו היא לא מדינת לאום חדשה כי
בטריטוריה פחות או יותר, המרוקאית, אפשר לומר שמהמאה
התשיעית, בשטח כזה או אחר, יש דבר כזה, יש סוג כזה של
זהות, בשונה ממדינות אחרות במזרח התיכון. אבל השינוי
הגדול הוא המעבר מהמדינה הקולוניאלית לעצמאית ואפשר
לראות את זה בזה שהסולטן קורא לעצמו "מלך" ו"מלך" זה
כבר מושג שמסתדר יותר עם המודרנה, הוא פונה יותר
למערב, אבל אנחנו רואים כאן מעבר לסוג של מדינת לאום
מודרנית. זה לא שאין לאומיות קודם אבל כאן ובעוד דברים
אפשר לראות את זה.

ומכאן מתחיל מאבק. מהנקודה הזאת מתחיל מאבק על
דמותה של מרוקו העצמאית במיוחד כשיש אנשים באסתכלל,
מה שלא יעלה על הדעת היום במרוקו, שקוראים לביטול
המלוכה. כלומר אם אנחנו מסתכלים על מה שקרה מ-56 עד
היום, הדיון הזה מסתיים בניצחון מוחץ של הארמון. אפילו
המתנגדים הגדולים ביותר לבית המלוכה כבר לא קוראים
לביטולה אלא להגבלת סמכויותיה, לשילוב של המלוכה.
השנים הבאות יאופיינו בדיוק במאבק הזה. האופוריה של
1956 והעצמאות המרוקאית נגמרת מהר מאוד, כמעט יום
אחרי העצמאות המרוקאית. וכל אותם זרמים, המאבקים בין
השמאל ואצל היהודים בין המשתלבים לאלה שפונים
לציונות, בין קומוניסטים יהודים, הדבר הזה פורץ ויש הרבה
שנים של אי-שקט. בסופו של דבר חסאן השני, אפשר לומר,

מייצב את הארמון אל מול כל התנועות החזקות שצומחות,
כולל מפלגת העצמאות, שצומחות במהלך המאבק
הקולוניאלי. כלומר למאבק הקולוניאלי היה אפקט מאוד
גדול על מדינת הלאום שתצמח לאחר הקולוניאליזם.
ומאחר ונקראתי לסיים או לקצר, אני רוצה לסיים בשני
ציטוטים שמראים שהאופציה הלאומית או האופציה של
עזיבת מרוקו לא היתה האופציה היחידה, לא מבחינת
המרוקאים, שהסתכלו על היהודים, ולא מבחינת היהודים
עצמם. אז אני אצטט מהנאום של המלך מוחמד החמישי,
ברגע קבלת העצמאות: "מטרתנו הראשונה היא ייסוד
ממשלה מרוקנית שתהיה אחראית ומייצגת. משימתה היא
ליצור מוסדות דמוקרטיים במסגרת מונרכיה חוקתית
באמצעות בחירות חופשיות המבוססות על עיקרון הפרדת
הרשויות ואשר מכירות בזכויות האזרח, בחופש הציבורי
ובזכות ההתאגדות של מרוקנים בני כל הדתות. זאת אומרת
כבר בנאום הפתיחה היהודים מוזמנים להיות חלק מהלאום
החדש שגם מדומיין וגם נבנה באותה תקופה".
אני אסיים בציטוט של קרל ונסין מהספר שלו "יהודי מרוקו
בשעת בחירה", הספר שהוא כתב ב-58' ומתייחס ל-56':
"הגירה מהדהדת בכל שכבות האוכלוסיה היהודית. למעשה
יציאת יהודי מרוקו החלה באופן בלתי מאורגן ובצורה
חשאית, יציאה שאף אחד אינו חושק בה באמת ואשר נתפסת
כבלתי נמנעת עקב כורח כלכלי. יציאה זו אינה מסמנת עמדה
פוליטית מסוימת אלא בנסיבות הנתונות היא הפכה חיונית
עבור ההישרדות. האנשים אינם נמלטים ממרוקו אלא מן
הסבל שלהם עצמם. הם עוזבים בחוסר רצון מדינה אשר
נעשתה עבורם, שנשאר עבור חלק מהם ואשר הם לעולם לא

יישכחו. הם נקראים כאשר הם עוזבים ארץ זו, ארץ שבה הם גרו, נאבקו והתפללו, ארץ שבה דורותיהם בנו מקום מושב על האדמה, ארץ שבה מתייהם טמונים".

ד"ר אסתר ובמן: תודה רבה אורית. אנחנו סיימנו את החלק הפורמאלי האקדמי של הערב הזה ואנחנו עוברים עכשיו לזמרת, ליפה תוסיה כהן, שהיא בוודאי מוכרת לרבים מכם, היא ילידת הארץ אבל היא בתה של זמרת מפורסמת במצרים ומקובלת מאוד על כולם, אז בבקשה.

הופעת הזמרת יפה תוסיה כהן

פרופ' עוזי רבי: בשל קוצר הזמן אנחנו ממשיכים בתוכנית. יש לנו עוד דבר מהמם שעבדנו עליו שעות נוספות, להראות לכם, אבל לפני כן אני באמת רוצה להביא כמה דברי ברכה, תודה, לכל מי שבאמת עוסקים במלאכה. נמצאים איתנו, חלקם הגיעו, חלקם לא, אבל נמצאים איתנו בעצם כל יושבי הראש, אפשר לומר, של הפדרציות השונות של יהודי ערב ואחרים בארץ. נמצאת איתנו ד"ר מרים גז אביגל, יו"ר הפדרציה העולמית של יהדות תוניסיה, עו"ד דוד נאווי, שהוא ראש עמותת שמש לנזקקים יוצאי עראק, עו"ד שלום בנישו, שהוא בסופו של יום עושה לנו את העבודה בכיוון של עמותת יוצאי אלג'יריה בישראל, ידידי אריה שמש, שהוא נציג המרכז למורשת יהדות בבל ומרכז הארגונים, יעקב קמחין, שהוא באמת מייצג את הנושא של עמותת יוצאי לבנון בישראל. אני רוצה לקדם בברכה את כל האנשים שעוסקים במלאכה ולבקש את מי שבעצם על תווית שמה רשום מפעל מאוד מאוד גדול שכל מה שאפשר לקרוא לו "הארגונים של יוצאי ערב בישראל", אני רוצה להזמין את יו"ר מרכז הארגונים של יהודי ארצות

ערב והאסלאם, את לבנה זמיר, יו"ר ארגון יוצאי מצרים. אני רוצה להודות ללבנה על התמיכה ממש מהרגע שהתחלנו ואני בטוח שאנחנו נמשיך לשתף פעולה. לבנה, תודה רבה.

גב' לבנה זמיר: תודה לך, באמת. ערב טוב, שוב. חברים יקרים, תודה גדולה מאוד לפרופ' עוזי רבי, יו"ר מרכז דיין, לד"ר אסתי ובמן ידידתנו, ילידת קהיר, לגמרי במקרה, ממש לגמרי במקרה. ותודה לפרופ' שמעון שמיר שבאמת הסכים, אני יודעת שהוא מסרב, הוא לא מסכים אבל יש לו חולשה כלפינו ואנחנו אוהבים אותו כל כך אז תודה שהסכמת, ולשאר אנשי האקדמיה. אני מאוד שמחה, אתם לא יודעים למה. אני שמחה כי הצלחנו, לשכנע? אני לא יודעת, זה בא משני הצדדים. אני יודעת שאתם קודם כל הקמתם וזה נודע לי במקרה מאסתי, הקמתם את הפורום הזה ללימודים של יהודי ארצות ערב ואני הייתי בהלם, אמרתי – לא יכול להיות. אוניברסיטת תל אביב מקימים פורום ללימודי יהודי ארצות ערב? מיד דיברתי עם אסתי, אמרתי לה – תשמעי, אנחנו רוצים לבוא אליכם לכנס של מרכז הארגונים. אני פה לא מייצגת את יהודי מצרים היום אלא אני יושבת ראש, בעוונתי בחרו בי גברים, כל יושבי הראש של ארצות ערב בחרו בי כיו"ר מרכז הארגונים ועוד אישה אחת, מרים, לרפואה. כל השאר בארצות ערב גברים אבל זה טוב שבחרו באישה והם לא מצטערים, אני יודעת, אריה שמש פה וכולם פה ואלג'יריה פה ועראק פה, ואני בעצם מייצגת היום את כל הארגונים של יהודי ארצות ערב והוספנו את המילה "והאסלאם". מדוע? כי אמנם ארצות האסלאם לא יצאו במלחמה נגד ישראל ב-48 אבל הם סבלו. שזה יהיה

אפגניסטן או איראן או תימן ואחרים, כך שאנחנו נקראים
מרכז הארגונים של יהודים יוצאי ארצות ערב והאסלאם,
ואותם אני בעצם מביאה היום לאוניברסיטת תל אביב לכנס
המשותף הזה ולכן אני שמחה כי זו פעם ראשונה, ותקנו אותי
אם אני טועה, שיהיה פה פאנל שהארגונים האלה של יהודי
ארצות ערב, תמיד שמענו את אנשי האקדמיה ותמיד באנו
ורצנו ואהבנו לשמוע כל מילה אבל אנחנו אף פעם לא דיברנו
באוניברסיטה. בזמנו אמרו שזה עדיין פוליטיקה, אנחנו לא
נוגעים בפוליטיקה אבל כנראה שצריך 60 שנה כדי לעכל
נושא ואנחנו הפכנו להיסטוריה. ואכן אנחנו כבר היסטוריה
מהלכת, מעטים אלה שנשארו. באנו לפה בגיל 12-13 וסוף
סוף הסיפור האמיתי שלנו עולה וצף. זה לקח עשרים שנה
מבחינתי, לאחר שאבי נפטר, הבנתי למה הוא תמיד ביקש
ממני – קחי ממני לירושלים, נעשה תביעת רכוש שאסף
מיהודי מצרים ואני יודעת שגם יהודי עראק כבר התחילו
בינואר '57, הוציאו את טופס תביעת הרכוש הראשון, זה יצא
ממשרד החוץ דווקא, ויהודי מצרים שהגיעו בכל זאת
בהמוניהם, יחסית, כי היה כאוס גדול במצרים וחלק גורשו,
חלק ברחו, ותפסו אותם כאן מיד ואמרו – תמלאו תביעות,
קלף למיקוח, ושמחנו ואבי תמיד ביקש ממני – תביאי אותי
למשרד החוץ או למשרד המשפטים ואני לא עשיתי את זה
בשבילו ולא היה מעניין אותי כהוא זה. אני אז עסקתי יותר
בדברים אחרים לגמרי ולאחר פטירתו הבנתי. מצאתי במגירה
העתק מהתביעה שלו, שהוא הדפיס אותה, פעם זה היה נייר
דק-דק, אם מישהו מכס עוד זוכר את זה, בשבעה עותקים, כי
אנחנו ששה אחים ואני, והוא כתב על אחד מהם – לבתי לבנה
זמיר לבית וידל. ואז הבנתי מה הוא רצה. הוא רצה שאני

אמשיך את הפעולה שלו כי הוא כאב מאוד. הוא, שהיה גדול בקהיר והוא שהיה בעלים של מבתי הדפוס הגדולים במצרים, שהדפיס בשביל משרד החינוך, לא השאיר לנו ירושה. זה כאב לו. כאב לו גם שלא הכירו בסבל שלו. הוא, שהיה מלך במצרים, נסיך, אמי, אישה אינטלקטואלית, יפה, מקסימה, נסיכה, פתאום באוהל, מביאה את הילדים שלה באוהל כשהגשם יורד עלינו באמצע הלילה. אחר כך גילינו, היא היתה בוכה כל לילה בתוך הכרית שלה. מצאנו כתובים שלה, שהיא השאירה לנו, יומן. והדבר הזה כאב לי שנים רבות כי לא דיברו על זה. לא דיברו. ואם היום זה 1956, אז כפי ששמענו כאן קודם, זו פעם ראשונה באמת שאני שומעת לפחות, באוניברסיטה, מאנשי אקדמיה, שהיה גירוש, גירוש המוני, ממצרים, אם כבר מדובר על מלחמת ישראל-מצרים של '56. 25 אלף יהודים גורשו בן לילה, תוך יומיים-שלושה, מנובמבר ועד מרץ-אפריל '57, גורשו 25 אלף יהודים. 10,000 אחרים ברחו. היה כאוס אדיר במצרים. לא היו אוניות, לא היו מטוסים כדי להסיע אותם. הצבא האדום בא לעזור והעמיד לרשותם אוניות. ועד כדי כך היו בהמוניהם ואני מצטערת שזה לא נאמר, פה ושם כותבים ש-500 יהודי מצרים גורשו, סליחה, 500 איש, לא היה בשבילם אוניה או מטוס? זה לא נכון. בנובמבר התמלאו האוניות. יש לנו רשימות של האוניות, תתפלאו לשמוע, יש במרכז מורשת יהודי מצרים שהוקם בינואר '56-'57 ליד כיכר דיזנגוף בתל אביב כי במצרים ככה הם אהבו, כדי לקבל את אלה שגורשו, ברחו. ותתפלאו לשמוע, בן גוריון אמר – אני לא יכול, את עשרות האלפים האלה, לקבל. אין לי מקום, אין לי בשבילם מעברות. זה נכון, מה שאני אומרת, גם אם זה לא כתוב

בספרים. יש לנו תיעוד, יש לנו אנשים שנתנו עדויות. הוא אמר – אני לא יכול, 25 אלף יהודי מצרים, לקבל בבת אחת. לא יכול. ולכן באו ההיאס הכירו בהם באו"ם כפליטים, יש לנו תעודות, כפליטים ע"י האו"ם, הנציב העליון של האו"ם הכיר ביהודי מצרים בלבד כפליטים כי ישראל לא יכלה לקבל אותם. ואז בא היאס וארגונים בינלאומיים אחרים שהתחילו לעשות רשימות – מי לאוסטרליה, מי לברזיל, מי לארגנטינה, מי לקנדה. והמלומדים יותר, כן, לקחו אותם לארה"ב. 10,000 לארה"ב, 10,000 לקנדה, 6,000 לצרפת, זה יהודי מצרים. אז כשאומרים ש-75 אלף יהודים היו רק בישראל, זה לא נכון, אני מצטערת לומר את זה, זה לא 75 אלף, זה 100 אלף, כי היו יהודים רבים שהיו חסרי נתינות, לא הלכו למשרד הפנים להירשם. איפה נרשמו? ברבנות. בפרט אם זה היה בנים כי צריך ברית מילה. בנות לא נרשמו בכלל. כך שכששואלים מצרי כמה יהודים היו במצרים, הם עונים "מיליון". בטח, מיליון. כך שהיו מאה אלף. אולי במשרד הפנים היו רשומים 75 אלף אבל היו מאה אלף לפחות כי כשעושים חשבון, אני לפחות לקחתי את כל הנתונים בשער העלייה, לקחתי מחקרים, עשיתי חישוב פשוט. 50 אלף יהודים הגיעו לישראל דרך שער העלייה, 20 אלף הראשונים בגל הראשון של הגירוש והבריחה, הגל השני 25 אלף, תעשו חשבון, הגענו כבר ל-50 אלף חוץ מאלה שטופטפו. 20 אלף בגל הראשון של '49, שאני חלק מזה, שגורשנו ממש, וזאת האמת. אז זה 20 אלף, וזה כתוב בספרי ההיסטוריה, יואל רפל כתב על זה. אחר כך ב-56' 25 אלף, טפטפו פה ושם, 50 אלף. וכשעושים חשבון פשוט, ארה"ב 10,000, צרפת 10,000 אנגליה 6,000 קנדה 6,000, תעשו חשבון. ברזיל 10,000 כי

הם קיבלו ויזה עוד ממצרים. אז אני רוצה לקצר כדי שחברי יעלו, אמרו לנו חמש דקות אבל אני מצטערת, נסחפתי קצת, אבל אני מודה לך ולאסתי, באמת, על היום הזה שייתכן שזאת פעם ראשונה בכלל ששמעו פה שיר בערבית, נראה לי ככה.

פרופ' רבי: אתם יודעים, אני בכל יום חמישי נמצא כאן עם פרחי הכהונה של שנה א' מזרח תיכון, האולם מלא בסטודנטים צעירים ואחרי ההופעה של יפה חשבתי שבסיום אנחנו נביא אותם. זו הפעם הראשונה, אני חושב, ששומעים פה צלילים של מוזיקה ערבית אותנטית על הבימה של 144 בגילמן ואנחנו היום אומרים את זה בגאווה ואני רוצה להגיד ללבנה דבר אחד ואני רוצה להגיד את זה לכל היושבים כאן. תראו, אנחנו במרכז דיין יחד עם מרכז הארגונים ואנחנו מוציאים לכם צו 8. כל מי שיכול לעזור לנו, כל מי שיכול לתרום לנו, לתרום ברוח, לתרום בחומר, לתרום במידע, יש פה את גב' מריון גליקסברג, אמרנו, היא בעצם מנהלת הספרייה ויש חדר מיוחד לזה. תדמינו לעצמכם מצב שבו מאן דהוא, פלוני אלמוני, יושב באותו חדר ובאמת נפתח לפניו, מחדר כל כך קטן, עם כל הגדג'טים של המאה העשרים ואחת, עולם קסום של זיכרונות, של ראיונות, של הרבה מאוד דברים. כל עזרה, יש לנו הרבה ידידים גם בעולם, אגודת הידידים של אוניברסיטת תל אביב בקנדה, העיראקים של מונטריאול, הלבנונים של מונטריאול, יש לנו הרבה אנשים בלוס אנג'לס, הרבה מאוד אנשים בחוף המזרחי. אנחנו פשוט רוצים לעורר את כל מי שהדבר נוגע לו. ואני יודע שלכל היושבים פה בטוח שהדבר נוגע מאוד, לבוא ולעזור לנו, כי אנחנו הולכים לעשות משהו לטובת מדינת ישראל. זה דבר שמאוד חשוב להציג

אותו כאן.

גב' לבנה זמיר: בשנה הבאה שתבוא אלינו לטובה זה יהיה 50 שנה למלחמת ששת הימים וזה הגל השלישי והנוראי ביותר, שכל מדינות ערב גירשו, התנכלו, פוגרומים, קוראים לזה ככה, פרעות, ועוד נדבר על זה. אני אסיים בדבר אחד. יש חוסר במחקרים דווקא על 1956. חסר. יצאנו בקול קורא, 20 אלף ש, אנחנו מוכנים, הנה הגזבר שלנו פה והוא יאשר, 30 אלף ש אפילו, למחקר על 1956 על מחקר במצרים. בבקשה, אני מתחננת, שלחנו קול קורא ולא קיבלנו אפילו אחד. פרופ' עוזי רבי, תמצא לנו סטודנט אחד שיקבל 30 אלף ש ויעשה על 1956.

פרופ' עוזי רבי: מצאנו כבר ואת תקבלי את הפרטים שלו.

גב' לבנה זמיר: אני אסיים במילה של אמי. תמיד כשרציתי והצטערתי ומשהו לא קרה, היתה אומרת לי – 'יא בינתי...'. זה הזמן, תודה רבה, תודה לפרופ' עוזי רבי, תודה לכולכם, תודה לפרופ' שמיר שהחזיק את הגחלת כל השנים האלה איתנו ועכשיו ראשי ארגונים מוזמנים.

פרופ' עוזי רבי: אנחנו קצרים בזמן כי הבניין עומד להיסגר. אנחנו צריכים לצאת תוך 25 דקות. אני רוצה להתנצל בפני כל מי שהיה צריך לדבר אחרייך אבל אני מבקש, בואו תעלו לבמה, כל אחד יציג את עצמו. אז אנא בואו בבקשה.

גב' לבנה זמיר: ד"ר מרים גז אביגל, אריה שמש, עו"ד דוד נאווי, אדווין שוקר מארה"ב, הוא אורח פה בארה"ב, מייצג את עראק בלונדון ובכל העולם, עו"ד שלום בנישו, פרופ' הנרי גרין.

פרופ' עוזי רבי: ד"ר מרים גז אביגל, אנחנו מדברים על יהדות תוניסיה ויהדות תוניסיה זה כמובן סיפור מרתק בפני עצמו ומרים בסופו של דבר יכולה כמובן להכביר מילים בנושא הזה אבל אני אבקש ממנה לקצר בגלל הבעיות עם הזמן, שיש לנו. היא

חוקרת בעלת שם בעצמה, חברה בוועד המנהל של המדור לתיעוד בע"פ של האוניברסיטה העברית, היא כיהנה כמפקחת במחוז תל-אביב בכל מה שקשור למורשת ישראל ולמערכות החינוך כלומר יש לה באמת עלילות רבות והיא כתבה כמובן שלושה ספרים, הרבה מאוד מאמרים. מרים, בבקשה.

ד"ר מרים גז אביגל: ערב טוב לכולם. אם לבנה סיימה את דבריה בנושא המחקר והמלגה למחקר, אז אני אתחיל בדברים שלבנה סיימה בהם. אף אנחנו, לנו גם יש מלגה יפה מאוד לסטודנט שיחקר את קורות היהודים בעיר ביזרט, עיר בצפון תוניסיה. אף אנחנו יצאנו בקול קורא ואף לא אחד פנה אלינו. אני מאמינה שזה המקום וזה הזמן להתחיל להפיח רוח בדברים האלה. זה הדבר הראשון. הדבר השני, רבותי, כאן דובר על מרכז הארגונים של יהודים יוצאי ארצות ערב והאסלם ואני רוצה לשים על זה את האצבע בארבעה משפטים. ראוי, היום ב-2016 הארגון הזה, במדינת ישראל, הוא הארגון החזק ביותר בנושא של יהודי ארצות ערב והאסלאם. דעו לכם, פנו אלינו ואנחנו נהיה איתכם. לא אכביר במילים אבל חשוב לי שתדעו שהארגון הזה הוא היום ה-ארגון שעוסק ביהודי ערב והאסלאם. נקודה שלישית שרציתי בכמה מילים לומר, ראוי, היום הזה הוא הסנונית הראשונה, פשוטו כמשמעו, הסנונית הראשונה של עיסוק בנושא הזה בכלים המודרניים העדכניים והמאורגנים ביותר, שהם כלים אקדמיים. אין כלי אחר, רבותי. אלה הם הכלים. ובמקור היינו אמורים בעצם, ביום הזה, לחשוף כמה וכמה קהילות, לא רק, היום היתה נגיעה ליהודי מצרים אבל זה אך טבעי לעסוק ביהודי מצרים, לא בגלל שיושבת כאן לבנה

זמיר שהיא יו"ר הארגונים, שהיא בעצם יו"ר התאחדות עולי מצרים אלא כאשר אנחנו עוסקים ב-1956, מלחמת סיני, אך טבעי לעסוק ביהדות מצרים. היינו אמורים לפתוח יותר את הפריזמה אבל טוב שלא פתחנו את הפריזמה משום שהיו עושים "תפסת מרובה לא תפסת". בכנס הבא, אם ירצה השם, אנחנו נפתח את הפריזמה. אבל מאחר וחברי וידידי שיושבים כאן, שרוצים לשמוע מילה וחצי על יהדות תוניסיה, אז אני אומר כך: ערב העיון הזה נקרא "1956", נקודת מפנה בחיי הקהילות". אכן כאשר ליהודי תוניסיה 1956, תארו לעצמכם, ציירו לכם בעיניים מאזניים כשיש כף אחת וכף שנייה. 1956 זו נקודת אמצע של בין שתי תקופות. בין התקופה הקולוניאלית לבין התקופה של אחרי הקולוניאליזם זאת אומרת שמדינת תוניסיה מקבלת עצמאות. אמר כאן פרופ' גולני, רבותי, כאשר אנחנו מדברים על אקדמיה וזיכרון, יש פער עצום. יש פער עצום בין מה שאנשים זוכרים לבין, לגופו של עניין, מה קרה. תשאלו כל יהודי תוניסאי מה היה בתוניס, הכל היה טוב, הכל מצוין. אבל בואו נשים לב לנקודה ואני לא רוצה להרחיב עליה את הדיבור, רק ככה למחשבה, עד 1956 יהדות תוניסיה היתה תחת השלטון הקולוניאלי, זה לא תוניסאים, זה לא מדינות ערב, זה מדינות ערב מתחת למטריה של הקולוניאליזם. צריך לראות את הדברים בפריזמה רחבה. ואילו אחרי 1956 אנחנו רואים שהאדמה רעדה מתחת לרגלי יהודי תוניסיה. כל מה שעבר או כל מה שארע במזה"ת, קל וחומר במדינת ישראל, הרעיד שם את האדמה והופ, נפלטים החוצה. אם אני אבוא לסכם בקצרה, לא רוצה להלאות את האנשים כי הזמן קצר, אם אני אבוא לסכם אז הנה המספרים: 1948, שוב, זה רק מהזיכרון,

לא התכוונתי להרצות על הנושא אבל מאחר והנושא הזה לא נגעו בו, אני מחויבת להגיד כמה מילים. אז אם ככה אלה הם המספרים: מ-1948, הקמת מדינת ישראל, עד 1956, מתוך 105 אלף יהודים הרשומים במרשם האוכלוסין של תוניסיה, אני מניחה שהיו קצת יותר אבל זה המספר במרשם האוכלוסין, בין השנים האלה, בין '48 ל-'56 עזבו את תוניסיה 28 אלף יהודים. ב-'56 יהדות תוניסיה לא ידעה מה יקרה ברגע שתוניסיה תקבל עצמאות. 1956, מדינת תוניסיה קיבלה עצמאות. ואז הם בדקו את השטח מה קורה ולאט, טיפין טיפין, יצאו. 1961, אנחנו רואים את משבר ביזרט. מה זה משבר ביזרט? משבר ביזרט זה המשבר שעברה מדינת תוניסיה כאשר בעיר ביזרט שבצפון תוניסיה לאחר עצמאות תוניסיה, 1956, נשאר כוח מסוים שנשאר שם כתוצאה מהסכם בין מדינת תוניסיה לצרפת, שהוא יישאר בביזרט וככה מרחוק כן נשמור על העניינים. בשנת 1961, בבוקרו של יום, ביום בהיר אחד, פרצו מהומות והתוניסאים הניסו את אחרון הצרפתים. רבותי, גם הצרפתים ידעו שברגע שאחרון הצרפתים יעזוב שם, ישחטו את היהודים, פשוט ישחטו אותם. ואז כוח צרפתי נכנס לתוניסיה והוציא את כל יהדות ביזרט מביזרט. היה שם חורבן שלם.

והנה אנחנו מגיעים ל-1967, אחרי מלחמת ששת הימים, אני חוזרת לרישא, אמרתי שבתוניסיה היו 105 אלף יהודים. ב-'48 ו-'56 עזבו 28 אלף, לא עזבו סתם אלא בגלל כל התנודות שהיו שם. '56 עד '61 כל צפון תוניסיה התרוקנה. ב-'67 40 אלף יהודים תוך חודש ימים עזבו. למה כל זה? זה לא בגלל העיניים היפות של התוניסאים אלא כל משב רוח שהיה כאן במזה"ת השפיע על הקהילות של כל המזה"ת, הקהילות

היהודיות, ותוניסיה, רבותי, יהדות תוניסיה נעקרה מן
האדמה ונותרו שם כאלף יהודים עד עצם היום הזה. הם
מתרבים, נשארו שם כ-1,500, כעת הם מתרבים וחלקם
עולים לארץ, הריבוי הטבעי שם הוא קצת יותר גדול מאשר
בארץ, לכן היום יש לנו שם כ-1648 יהודים. בזאת אני
מסיימת את הנקודה הזאת כי היה חשוב לי להציג גם את
יהדות תוניסיה.
ואני מבטיחה לכם שכאן, הבית הזה הוא יהיה המשכן שלנו,
הוא יהיה המשכן של הפדרציה העולמית של יהדות תוניסיה
בישראל לרוב הפעילות האקדמית שלנו וכבר הערב סיכמתי
עם פרופ' עוזי רבי על כנס אחד ובעקבותיו יבוא עוד כנס.
שתי מילים על הפדרציה העולמית של יהדות תוניסיה.
הפדרציה שלנו היא פדרציה שמאגדת בתוכה את רוב
הארגונים של יהדות תוניסיה בישראל ולנו נציגות בעולם,
בצרפת, בתוניסיה עצמה ובארצות הברית. אנחנו עובדים ללא
מנוחה, ללא נשימה, אנחנו קיימים בסה"כ ארבע שנים אבל
מה שאנחנו עשינו בארבע שנים, מאה שנה לא עשו ארגונים
אחרים. תודה רבה.

פרופ' עוזי רבי: אנחנו רשמנו את הדברים, מרים, ואנחנו כבר מחר נהיה
איתך בקשר, בואו נמשיך בהצגה, אנחנו מודים כבר לכל
חברינו על זה שהם הולכים לקצר. עו"ד דוד נאווי שנולד
בבגדד, עלה לישראל בשנת 1951, הוא יו"ר עמותת שמש
לנזקקים יוצאי עראק. דוד, בבקשה.

עו"ד דוד נאווי: שלום לכולם, הנכבדים והפרופסורים מהאקדמיה, גבירותי
ורבותי. גב' לבנה זמיר הרשתה לי ברוב נדיבותה לדבר חצי
שעה אבל אני אקצר לארבע דקות. ובכן, השגנו מיליארד ₪,
הלכנו לביהמ"ש נגד הרשות לניצולי השואה לפי חוק

הפיצויים הגרמניים והאוצר, ברוב טובו, אחרי שהוא ראה שהוא לא מצליח בביהמ"ש וזה יעלה מיליארדים, כניצולי שואה, העניק לנו מענק שנתי של 3,600 ₪ לשנה פלוס תור לתרופות כאשר מדובר בשנתיים, '15, '16, פלוס תור לתרופות וכל שנה מהבאות, עד מאה ועשרים, זה 600 ₪ לחודש פלוס תור לתרופות וזה עד מאה ועשרים. זה לדעתי הישג ואני מקווה מאוד שהעניין הזה יחול גם על כל הנוכחים כאן ועליכם.

אני מחזיק מסמך של קלינטון הנשיא שהלך למדינות אירופה והוא הציע לקבל תרומה מהן והן הסכימו לתרום מיליארדים, 60 מיליארד דולר, לחלק אותו לכל יוצאי ארצות ערב והאסלאם פלוס לפלסטינאים, אם יהיה הסכם בראשי תיבות. ואני קורא לכל מי שיושב כאן באולם שיכול לסייע בדבר. לא ראיתי את השרה גמליאל שאני אוכל לשאול אותה באופן אישי ואפילו לתת לה את המסמך. אז אנא בטובכם, אנחנו מחכים לתקווה להקמת הקרן הבינלאומית ונשלם לכולם פיצויים. תודה.

פרופ' עוזי רבי: תודה רבה דוד ואנחנו נעבור לידידי אריה שמש, שהוא בעצם נציג המרכז למורשת יהדות בבל במרכז הארגונים, גם אדם שבאמת עליו כתובות תולדותיה של עראק. לאחר הפרהוד עבר לגור בבגדד, עד כמה שאני יודע, נולד בעיר שאמי נולדה בה, בסרה, ולכן יש לך פה בעצם את הבמה. בבקשה, אריה. מר אריה שמש: אני הבאתי למעשה נתונים. יהדות עראק שונה בכמויות של היהודים שעלו מארצם, לפי השנים. אצלנו היתה עלייה של כ-30 אלף יהודים מעראק שעלו בין השנים '40-'50 דרך התנועה הציונית. היתה עלייה המונית עם שלילת התעודה העראקית. עלו ב-'50-'51 123 אנשים. יחד זה 153 אלף. אחרי

הדבר הזה נשארו בעראק 10,000 איש ועל זה רציתי לתת פירוט אבל זה ייקח עשר דקות ואין לי עשר דקות אז אני אומר אותו בדקה וחצי. יהודי עראק, ה-10,000 אלה שנשארו שם, מה קרה איתם? נשללה מהם האפשרות לעשות כל דבר אבל לאט-לאט במשך השנים ועד '58, לא היו מאורעות גדולים שעשו מהפכות או הרגו אנשים, לא התייחסו ליהודים, ראו אותם כסוג ב', גם בממשלה וגם התושבים. זה מצד אחד. ב-'58 המלוכה שהיתה בעראק מיוצגת ע"י יורש העצר עבדול אילה שהוא משנה למלך, שהוא היה מתחת לגיל 18, המלך פייסל השני שלימים מלך ותכף תשמעו מה קרה איתו, אז בתקופה הזאת בא עבדל כארים קאסם ועשה מהפכה והמהפכה הזאת למעשה טיהר את כל המתנגדים שלו כולל עבדול אילה, כולל נורי סעיד, ראש הממשלה המיתולוגי, הרג אותם וגרר אותם בחוצות העיר, את הגוויות שלהם, עד שנשארו מהם רק עצמות. נשאר המלך, אהבו אותו כולם. הוא אדם ישר. יורש העצר היה מושחת ונורי סעיד היה מושחת, היו להם עסקים פרטיים ולקחו דברים, פרויקטיים אדירים שהפכו אותם להיות העשירים של המדינה. לא נתן להם להמשיך בזה ואז הרגו אותו. הרג אותם וגרר אותם לאורך כל הדרך, ובזה תם משטר של המלוכה והפך להיות רפובליקה. בתקופה הזאת של עבדל כארים קאסם, התמונה היתה לגמרי אחרת. האווירה של יהדות עראק היתה הרבה יותר טובה, נוחה, הוא רצה לטפל ביהודים, הוא שחרר את כל האסירים שהיו מהמשטרים הקודמים והוא אפשר לכל מי שרוצה לעזוב, לעזוב עם דרכון. וכשהיתה אווירה כזאת טובה מ-'58 עד '63, שלוש וחצי שנים עד ארבע שנים, הוא מלך עד שהיתה מהפכה שנייה של האחים עארף והבעת'. בתקופות

האלה נהרגו אנשים. מספרם מגיע למאות במהלך כל התקופה עד שנת 1971 אבל סוף ההילולה של כל המשטר העראקי, המשטרה העראקית בתקופה האחרונה, זה נרגע, למעשה באו קבוצה של משטרה עם נשק אוטומטי והם עשו חיפוש והרגו חמישה מבני משפחת קרקוש, ב-73'. אני רוצה לסיים עם זה. תודה.

פרופ' עוזי רבי: אתם יודעים כמובן שליהדות עראק יש סניף באנגליה ויש לנו כאן את אדווין שוקר ידידנו, שיאמר כמה מילים.
מר אדווין שוקר: ערב טוב, תסלחו לי על העברית שלי אבל אני אשתדל להגיד בכמה מילים להגיד את מה שאני רוצה להגיד.
אני לא איש היסטוריה ולא איש אקדמיה ולפעמים זה מכניס אותי לדיכאון כשאנחנו מדברים על יהדות מדינות ערב כאילו זה בעבר, כאילו לא זוכרים. אני עוד מרגיש שיש לנו מה לתרום, לא רק עכשיו אלא לעוד כמה גילאים. אנחנו עכשיו נפעל בלונדון, ב-30 לנובמבר הזה כל בתי הספר הזה עשו את הלימודים שלהם לחצי יום ולמדו מי אנחנו. ואני מקווה שאתם תשתדלו לעשות אותו דבר פה, שיהיה גיל שהוא יהיה מחונך על התרבות שגדלנו בה ולא רק סיפורים ולא רק הרג. זה א'. ב', אני אומר לכם שהרחוב הערבי השתנה. בעשר השנים האחרונות, השתנה. הוא השתנה כלפי יהודי מדינות ערב וכלפי ישראל. ואני חושב שישראל עוד לא תפסה והישראלים עוד לא תפסו את השינוי. אני עכשיו לא יכול להרחיב אבל רק תבינו מה שאני רוצה להגיד. אנחנו היום במו"מ, בדיבור עם עראק, עם כורדיסטאן. אם אתם רואים מה שקורה אפילו ב-30 בנובמבר בכורדיסטאן עשו איזה commemoration ceremony. אנחנו היום בלונדון הקהילה היהודית בלונדון מוזמנת ע"י שגרירות עראק כל פעם כשיש

אירוע. כשבא שרה חוץ העראקי הזמינו אותנו. זה לא היה ולא היה מקודם. ואני אומר לכם, בבקשה, תתחילו לחשוב על פעילויות חיוביות ולא רק היסטוריה, באקדמיה. למה? יש 54 בתי כנסת היום בבגדד שיש שם לקהילה יהודית של חמישה, ששה אנשים, לא משנה, אבל היום יש להם בשליטה שלהם 54 בתי כנסת. יש חסאל אנבי, יש עזרה, יש נחום, כל אלה אנחנו יושבים פה, מדברים סיפורים ולא שואלים מה קורה איתם ואפשר לעשות משהו. אז כל זמן שאפשר לעשות משהו, בואו נעשה משהו. תודה.

פרופ' עוזי רבי: ואחרון חביב, עו"ד שלום בנישו שהוא באמת יו"ר ההתאחדות של יוצאי אלג'יריה בישראל, שילם את הסמכתו כעו"ד באוניברסיטת ת"א, היה בצרפת וכמובן ששלום הוא גם אחד מהאנשים שבאמת מסייעים לנו ועובדים איתנו בצמידות.

עו"ד שלום בנישו: בתחילת יום כיפור יש שליח ציבור. בשלב מסוים קם כדי לעשות את הוידוי והוא אומר "במה אקדם". אני לא יודע במה אקדם, במה אסיים. כמובן לכל קהילה יש את ההיסטוריה שלה. מבחינת יהודי אלג'יריה לא היינו פליטים כי קיבלנו את האזרחות ב-1870 מהצרפתים וכאשר היינו חייבים לצאת מאלג'יריה, יצאנו. לא נשאר קהילה באלג'יריה. מדוע לא נשארו יהודים באלג'יריה? כי יהודי אלג'יריה הם יהודים שסבלו אולי יותר מכל יהודים בעולם ויש לנו הוכחות על זה, בזמן העת'מנים. ואז הצרפתים החזירו לנו את הכבוד וכל הקהילה קיבלה את האזרחות, לא רק את האזרחות אלא מלגות, ומשרות, לכולם. וגם לכן היינו צרפתים לכל דבר ועניין על אף העניין של וישי ולא עלה על דעתנו להישאר באלג'יריה. לכן בהתחלה היססנו להצטרף

לארגוני מדינות ערב. אמרתי לחברים – אני לא רוצה להיות מובדל. ולאחר מכן התחלתי לחשוב. בואו נניח שהיינו נשאים באלג'יריה ב-62', מה היה קורה? והיה קורה אותו סיפור כמו כולם. ב-5.7.62 הרגו בעיר אורן את כל האנשים שלא היו מוסלמים וזרקו את הגופות שלהם באגם שהיה שם. זה טבח עצום, לא מדברים על זה בצרפת. לא מדברים כי בצרפת לא רוצים להכיר בדבר הזה. הם אשמים, הם קולוניאליסטים.

עוד דבר. כאשר היתה אלג'יריה מדינה חדשה, היא חוקקה את החוקה שלה. מה היה צריך כדי להיות אזרח באלג'יר? להיות מוסלמי. עכשיו כן, אתם רואים שבסופו של דבר אנחנו הבנו את העניין כי היינו כמו כל היהודים ממצרים, מעראק וכמו כולם. לכן אנחנו שייכים לאותו דבר. ויש דבר שלא נאמר ע"י גב' אלקיים, אורית אלקיים. כדי להבין את המצב של יהודי מדינות ערב צריך להבין שכל היהודים התקדמו לעומת הערבים, המוסלמים, שלא התקדמו. וזה גרם בינינו את הפער. וכל זה כתוצאה מהעבודה הנפלאה של אליאנס. אליאנס קידמה את כל הקהילות למעט תימן כי בתימן לא היה ביי"ס של אליאנס.

מהקהל: היה.

עו"ד בנישו: היה? טוב. אבל כל הקהילות התקדמו ולכן לא היינו יכולים

להישאר. אפילו אם היו מסכימים לקבל אותנו, לא היינו נשארים. היה פער בינינו. זה העניין של ההיסטוריה. עכשיו, מה אנחנו עושים? שבעים שנה וסוף סוף מתחילים להכיר בנו. כמעט שבעים שנה. מדינת ישראל קמה לפני 68 שנים. ומה אנחנו רוצים? זה העניין, מה אנחנו רוצים? מה אנחנו חייבים לקבוע?

מהקהל: פיצויים.

עו"ד בנישו: לא. פיצויים אני לא רוצה. בן אדם שמקבל פיצויים כאילו הוא מוותר לבן אדם הזה שגרם לו נזק. אני לא רוצה שום פיצוי. מה אנחנו מחפשים? שיהיו עוד שיעורים בבתי הספר? כן. שיהיו כמובן מחקרים? כן וכן. מדוע? כי כדי להעלות את האנשים, אם אנחנו לא הולכים דרך האוניברסיטה, זה לא ילך. מה אנחנו רוצים? שוב להיכנס לפולקלור? למופלטות וכדומה? כאשר יהודי מרוקו שמו את הדגש על זה ואני כל כך קרוב אליהם, כאשר יש 50 אלף ספרים שנכתבו במרוקו ורק 10,000 הוציאו לאור, אז מה אנחנו עושים? הממסד, סליחה שאני משתמש במילים האלה אבל אני צרפתי, המהפכה הצרפתית זה זורם בדם שלנו, הממסד האינטלקטואלי הישראלי פה רוצה שנדבר על פולקלור. הם רוצים לשים אותנו בנישה. אבל לא? אנחנו 50% מהמדינה. יש לנו משהו לומר במדינה הזו. יש לנו משהו להשפיע במדינה הזו, וזאת המטרה שלנו.

פרופ' עוזי רבי: תודה רבה, שלום. אני חייב רק להגיד לכם, אתם שומעים פה סיפורים ולכל עדה הסיפור שלה וכבר קיבלתי תלונות מיהדות תימן – למה לא מדברים עלינו? אנחנו נדבר על כולם, אנחנו נחשוף את כל הדברים. מה שחשוב, שלום, מרים וכולם, זה שאת הדברים האלה אנחנו צריכים לעשות בצורה מסודרת. בואו נעזוב את רגשי הכעס, בואו נבנה ביחד בסופו של דבר לטובת הנראטיב הישראלי, יש לנו הרבה מה לספר והגעתם למקום הנכון. אז שלום, אנחנו נפגוש אותך פה בקרוב ואתה תחשוב איך לעזור לנו ואנחנו נחשוב איך לעזור לך, כולם יעזרו לכולם. ועכשיו יש לנו, אני לא רוצה להגיד "מסמר הערב" אבל יש פה אדם יקר, אתם חייבים לשמוע את

זה, זה סיפור מדהים. פרופ' הנרי גרין, אני רוצה להגיד לכם
איך התוודעתי אליו. הוא קנדי, ממשפחה יהודית מסורתית,
אדם שהוא לא, נקרא לזה, מיוצאי המזרח, ואחד הדברים
שהוא עשה לנוכח העובדה שהוא עשה לנוכח העובדה שהוא
ראה שהעניין של יהדות אשכנז מתועד כל כך טוב, קם ואמר
לפני מספר שנים – אם יש דבר שצריך לעשות זה לעשות
בעצם פרויקט שהוא קרא לו Sefaradi voices, SV, והוא
פרופ', אוניברסיטת מיאמי, מדעי הדתות. האיש הזה בעצם,
בארה"ב, בבריטניה, באירופה, יצר אוסף מטורף של 300
קליפים, יוטובים וסרטים וסרטונים של יהודים מרחבי
העולם. אנחנו גאים לומר היום שיחד עם פרופ' הנרי גרין
אנחנו הולכים לבנות את Sefaradi voices בישראל. אנחנו
נעשה את זה ביחד ותרשו לי להציג את פרופ' הנרי גרין.
Henry, thank you for your co-operation. אנחנו כאן
מתחילים בשיתוף פעולה ואתם תראו תכף קטע קטן מאותם
סרטים ואותו פרויקט אדיר שלוקח את סל הזיכרונות הזה,
מחבר אותו ונותן לנו הרבה מאוד מידע על הדברים.

Proph. Henry Green: Thank you. I'll talk in English. So I want to
say just a few things and then there is a short little
video which illustrates, which talks about the project.
But the most important thing is that I am here to
honor you, to honor our speakers, to honor Edwin
Shuker who came all the way from London and who
talked about the programs that were done in
November 30th for "Yom Plitim". Thank you, כל
הכבוד.

There were one million Sefaradim-Mizrachim that lived from the Atlantic Ocean to Tigris and Euphrates. In one generation, 20,000 are left. 50% live in Israel, 25% in France, 15% in northern America, 10% in other places. If you go to any major collection, take Spielberg, we all know Spielberg, right? 52,000 holocaust stories. Less than 100 of the Jews who suffered in Morocco or Algeria, who suffered in Libya, not one interview from the Farhud. Not one. This is the story of European Jewry but it does not include the story of Jews who lived in colonial Islamic world. What Uzi and I are trying to do is write a new meta-narrative that brings the voices of the Sefaradi into understanding Zionism, Israel, Diaspora and Jewish peoplehood. We need your voices. I invite you to tell your stories. We are creating a digital audio-visual archives, we have collected hundreds of stories, you can do it in English, you can do it in French, you can do it in Hebrew, you can do it in Ladino, you can do it in Arabic and you know why we are doing it? Because it's your children and grandchildren who need to be nourished. The first thing we do is we give you the copy, as many as you want, for your children and grandchildren. We have to change the educational system. We have to, through you, create pride and honor in the way that you have honored me today. So

thank you and here is a little peace, three minutes
that David Langer put together for us, our media
director, which illustrates the project and gives the
voice from 1956, which was the central focus today.
Thank you, תודה רבה.

פרופ' עוזי רבי: תרגום קצר ומהיר, אתם מבינים היטב על מה מדובר פה, זה
פרויקט אדיר. אנחנו במרכז דיין לוקחים על עצמנו, יש לנו
הרבה מאוד משקיעים שהולכים איתנו, לעשות Sefaradi
voices שלכם. תזכרו, סיפורים מבית אבא, עדויות
אוראליות, כל הדברים הללו מבחינתנו. אנחנו נבוא אליכם.
העיקרון, הכל עובר דרך לבנה, הכל עובר דרך מרכז
הארגונים, אנחנו עובדים בצמידות כדי ששום דבר לא ייפול
בין הכיסאות ותזכרו את מה שאמר הנרי, זה לא בשבילנו, זה
בשביל הילדים והנכדים וזה חשוב מאוד.

הקרנת סרט באולם

סיום ערב העיון